

טנא
פירות העמל

**לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמין**

**רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת לך לך**

מכון הו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

פרשת לך לך

ואברכך, הברכה היא משלי, ואף מברכך אברך כמו שנאמר ואברכה מברכך, ואולם בלעם שהוא מקללך, אותו אאור וכמפורש בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן ובלעם דמלטט ית בנך אילוט ויקטלוניה לפתגם דחרב. עוד עיין מה שהוספנו שם (במדבר כד. ה) במה שמצד אחד כולם חזרו לקללה חוץ ממך טובו דמשמע שדברי בלעם מה טובו אהליך יעקב היה ברכה ומצד שני ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה הרי שבלעם בא לקלל ורק הקב"ה הפכו לברכה.

ואברכך שאומרים אלהי יצחק

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרַכְּךָ (בראשית יב. ב).

ואמר רבי שמעון בן לקיש (פסחים ק"ז ע"ב) ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב. הנה אחר העקדה ויאמר פי נשבעתי נאם ה' וגו' פי בך אברכך (בראשית כב. טז-יז) פי רש"י בך אברכך אחת לאב ואחת לבן. נמצא שכי בך לאברהם האב, אברכך ליצחק הבן. ואפשר לומר, בך לאברהם האב שבו נאמר וה' בך את אברהם בכל (בראשית כד. א), אברכך ליצחק הבן דהיינו ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק.

בלעם דמלטט ית בנך אילוט

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם וְגו', וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרַכְּךָ, וְאֶבְרַכְּךָ מִבְּרַכְיֶיךָ וּמִקְלָלֶיךָ אֲאִיר וגו' (בראשית יב. א-ב-ג).

על ברכתנו של אותו רשע בלעם אמר רבי אבא בר כהנא (סנהדרין קה ע"ב) כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה פי אהבך ה' אלהיך (דברים כג. ו), קללה ולא קללות. מלשון הגמרא כולם חזרו לקללה משמע שדברי בלעם מה טובו אהליך יעקב (במדבר כד. ה) דקאי על בתי כנסיות ובתי מדרשות היה ברכה, ואולם מהמשך הנאמר ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה משמע שאחר שבלעם אמר דברו מה טובו אהליך יעקב, אז הפך ה' את הקללה לברכה, ואם כן דברי בלעם מתחילתן היו קללה ולא ברכה. ועל הפסוק מה טובו אהליך יעקב (במדבר כד. ה) כתבנו בתוך הדברים שאמנם דברי בלעם עצמם היו לקללה וזה היה רצונו לקלל ורק ה' אלהיך הפך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך, שהרי ויאמר ה' אל אברם ואברכה מברכך ומקללך אאור ואם הברכה היתה משל בלעם כי אז היה צריך להתקיים בו ואברכה מברכך וזה לא יתכן באותו רשע. אולם כעת ויאמר ה' אל אברם וגו' ואעשך לגוי גדול

ואברך ומיון שאין הברכה מעויה אלא בדבר הסמוי
 מן העין לכן נוספה הבטחת ואגדלה שמך שהברכה
 תהא בפרסום, והיה ברכה שהברכות יהיו נשאות לעד
וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶךָ
שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה (בראשית יב. ב.)

ואעשך לגוי גדול ואברכך וכיון שאמר
 רבי יצחק (תענית ח' ע"ב ובבא מציעא מב ע"א)
 אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן
 העין לכן נוספה הבטחת ואגדלה שמך
 היינו שהברכה תהיה בפרסום, והיה ברכה
 שהברכות יהיו נשאות לעד, ובענין וְהָיָה
 קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם נִצְבָה (בראשית לו. ז) שפ"י
 רש"י קמה אלומתי נזקפה, וגם נצבה
 לעמוד על עומדה בזקיפה, וכמו שאמרנו
 בדתנו רבנן (ברכות נח ע"ב) הרואה קברי
 ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין
 וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף
 אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין, מר
 בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נתמן
 ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם
 ולקיים אתכם, ברוך מחיה המתים, עתיד
 להקימכם היינו להעמיד אתכם, ועתיד
 להחיותכם היינו לתת בכם חיות, ולקיים
 אתכם היינו להשאירכם ולהיותכם קיימים
 במעמדכם ובחיותכם זה.

טוב עין הוא יבורך

וְאֶבְרַכְךָ מִבְּרִכְיָהּ וּמִקְלָלָהּ אֲאִר וְנִבְרַכְנוּ
בָּהּ כָּל מְשֻׁפְּהוֹת הָאָרֶזְמָה (בראשית יב. ג.)

ואמר רבי יהושע בן לוי (סוטה לח ע"ב) אין
 נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב
 עין שנאמר טוב עין הוא יברך פי נתן
 מלחמו לְדָל (משלי כב. ט), אל תיקרי יבורך

אלא יברך. אמנם במסורה יברך חסר
 כתיב ואולי לכן אל תקרי יבורך אלא
 יברך, אך ביותר מכן בהכרח צריכים אנו
 לומר שטוב עין הוא יברך ויבורך ממש,
 לפי שאמר רבי יהושע בן לוי שם בגמרא
 סוטה לעיל כל כהן שמברך מתברך
 ושאינו מברך אין מתברך שנאמר ואברכה
 מברכך, נמצא שיבורך הוא רק מי שהוא
 מברך, ולכן טוב עין הוא יבורך, יברך
 ויבורך. כן במסכת חולין (מט ע"א) כֹּהֵן תִּבְרַכְנוּ
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר ו. כג) רבי ישמעאל
 אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים,
 לכהנים עצמן לא למדנו, כשהוא אומר
וְאֲנִי אֶבְרַכְכֶם (במדבר ו. כז) הוי אומר כהנים
 מברכין לישראל והקב"ה מברך לכהנים.
 הרי שיבורך הוא מי שמברך.

בתחילה וילך איתו לוט ולכן זכה שאברם לקחו עימו
וַיִּלְךָ אֲבָרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו ה' וַיִּלְךָ
אִתּוֹ לוֹט וְאֲבָרָם בֶּן חָמֹשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים
שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחֶרֶן, וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת
שָׂרֵי אֲשֶׁתוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אֶחָיו וְאֶת פֶּלֶ
רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנְּפֶשֶׁת אֲשֶׁר
עָשׂוּ בְּחֶרֶן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן
וַיִּבְאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן (בראשית יב. ד-ה.)

בהבדל שבין וילך איתו לוט שבתחילה
 ובין ויקח אברם וגוי ואת לוט שבסוף,
 נראה פשוט כי בתחילה כשוילך אברם
 כאשר דיבר אליו ה', אז נצטרף אליו לוט
 וילך איתו וכבאור החיים הקדוש כאן
 בא"ד זה לשוננו, הודיע הכתוב כי לוט
 לצד דביקותו באברהם הלך איתו, פירוש
 לא לצד קיום מאמר ה', אלא ראהו הולך
 והלך עימו, וכוונתו בהודעה זו כי הגם

ויצאו כלומר שיצאו מארצו של אברם וממולדתו ומבית אביו והכתוב מלמדנו שיצאו משם ללכת ארצה כנען אף שעדיין לא היה ידוע להם לאיזה ארץ הם הולכים, כי הקב"ה אמר לו לך אל הארץ אשר אראך ורק כאשר תבוא שמה תדע איזה ארץ היא וכענין אָנִי ה' אֱלֹהֶיךָ וגו' מְדַרְיָךְ בְּדַרְךָ תֵּלֵךְ (ישעיה מת. יז), ואילו המשך הכתוב ויבואו ארצה כנען היינו כשכבר זכה לראות את הארץ שאמר לו השי"ת אשר אראך, על זה נאמר ויבואו ארצה כנען שאז כבר היתה הארץ ידועה ונגלית להם.

עוד אפשר בדרך מוסר מהו ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען הנראה כייתור לשון. לפי שבספורנו זה לשונו, ויצאו ללכת ארצה כנען שהיתה מפורסמת אצלם לארץ מוכנת להתבוננות ולעבודת האל יתברך, ויבואו ארצה כנען לא כענין יציאת תרח ללכת ארצה כנען שלא בא אלא עד חרן, ע"כ. כלומר אברהם אבינו קיים לא רק את ההליכה עד ארץ כנען כפי שהנחתו ה', אלא שגם יציאתו לקיים מצות ה' וכן פעמיו ופסיעותיו בדרך היו בהכנה דרבה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה לקיים מצות ה' ללכת אל הארץ אשר ינחנו, וזהו ויצאו בהכנה דרבה ללכת עם כל פסיעותיהם ארצה כנען, ואחר כך גם ויבואו ארצה כנען.

בשורת הזרע ובשורת הארץ

וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבְּן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנְּרָאָה אֱלֹהֵי (בראשית יב. ז).

שנתחכם אברהם לחפזו ללכת לבל יתחברו עימו ממולדתו ומבית אביו, אף על פי כן לא הועיל בערך פרט זה והלך איתו לוט, ע"כ, וכעת אחר שהיה לוט מתחיל בהליכה זו אף שהיתה רק מצד דביקותו באברם ולא בקיום מאמר ה', כעת היה אברם ממשיך ללוט את ההשפעה ועשה בו קיחה להיות עימו יחד עם כל הנפשות שעשה וזהו ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען, הרי שהשתדלותו של לוט להידבק בהצדיק אף שלא לשם ה', גרמה ועשתה לו לקירוב מצד אברהם ולהיות זוכה.

הכנה למצוה וייצאו ללכת

ארצה כנען ושוב ויבואו ארצה כנען

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנְּפֹשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן (בראשית יב. ה).

לכאורה ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען נראה כייתור לשון, כי אחר שוֹיֵאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְרָךְ אֱלֹהֵי אֱבִירָא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ (בראשית יב. ה) די אם היה נכתב ויקח אברם וכו' וילכו ארצה כנען, ומה חידש על היציאה ללכת ארצה כנען ושוב גם שבאו ארצה כנען. ואפשר לפי שכשיצאו לא היו יודעים עדיין אנה הם הולכים, כי השי"ת אמר לאברם לך לך מארצך וכו' אל הארץ אשר אראך ועל ציווי זה נאמר

ולשון ייטב קאי אמתנות, שהרי לאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמורים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים, לאברם היטיב ולכן ויהי לו צאן ובקר וכו' הרי שייטב במתנות.

ומה שבלמען ייטב אמר בעבורך ואילו בוחיתה נפשי אמר בגללך, אפשר כי אין משמעות בעבור ומשמעות בגלל שוים, כי משמעות זה לא כמשמעות זה. בעבור היינו דוגמת האדם שהוא שליח להולכת או לקבלת דבר מסויים עבור פלוני, הרי הוא מוליך ומקבל בעבור פלוני ולא בגלל פלוני, כי בעבור היינו שכל הקבלה אינו לצורכו של השליח עצמו אלא בשביל ולצורכו של פלוני המקבל בפועל, וזהו אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך ובשבילך שתקבלי שכרך, כי המתנות שייטב לי, הן יהיו אף לך ובעבורך ממש. ואחר כך אמר וחיתה נפשי כלומר שארויח גם אני במה שחיתה נפשי, וזה יהיה בגללך ובזכותך. בגלל היינו בסיבת, כלומר שבסיבתך יהיה נגלל שחיתה נפשי שלי, וכמו שאמר לבן ליעקב נחשתי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל. כז) כלומר שבסיבתך נתברכתי, וכן ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף (בראשית לט. ה) בזכות ובסיבת יוסף, וכן בגלל אבות תושיע בנים בזכות ובסיבת אבות. ובתרגום יש בדיקה ויש בגינה, וכאן וחיתה נפשי בגללך ותתקיים נפשי בפתגמיכי שנראה היינו בגינה.

ובזה יובן יפה התרגומים על ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וגו'. שבתרגום אונקלוס ולאברם אוטיב בדילה ויהו לה צאן ותורין וכו', בדילה כלומר

ברש"י, ויבן שם מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל. ובדרך דרוש, בשורת הזרע ובשורת ארץ ישראל מדוייק מתיבות ויבן שם, ויבן זה הבנים הנקראים כן על שם שהם בנין הבית כמו ותאמר שרי אל אברם וגו' בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה (בראשית טז. ב) וכן ותאמר הנה אמתתי בלהה וגו' ואבנה גם אנכי ממנה (בראשית ל. ג) הרי בנין מורה על בנים, ותיבת שם מורה לארץ ישראל שמוזכר בפסוק ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, כן גם על משחק הסביבון של חנוכה נהגו בחוץ לארץ לכתוב את האותיות נגה"ש שהן ראשי תיבות נס גדול ה'יה שם, שם היינו בארץ ישראל, הרי ויבן שם מזבח על בשורת הבנים המרומז בו יבן ועל בשורת הארץ המרומז בשם.

בעבור ובגלל

אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמורים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים (בראשית יב. יג-טז).

ברש"י, למען ייטב לי בעבורך, יתנו לי מתנות. ממה שלא אמר למען ייטב לי וחיתה נפשי בגללך או למען ייטב לי וחיתה נפשי בעבורך הרי שלא שייך לומר שהטובה בלמען ייטב לי היא שחיתה נפשי, ולכן על כורחך למען ייטב לי בענין א' במתנות, וחיתה נפשי הוא ענין ב' של חיים.

בשבילה, לא בגינה כלומר בגללה ובזכותה אלא בְּדִילָה היינו עבודה ובשבילה. ואילו בתרגום יונתן בן עוזיאל וְלֹא אֲבָרָם אוֹטֵב פְּרָעָה בְּגִינָה וְהוּוּ לִיָּה מְדִילִיָּה עֲאֵן וְתוֹרִין וכו', אמנם בגינה ולא כבתרגום אונקלוס בְּדִילָה, אך בין כך ממשיך בתרגום יונתן בן עוזיאל וְהוּוּ לִיָּה מְדִילִיָּה עֲאֵן וְתוֹרִין כלומר מה שהיה לאברם עצמו אין זה מאת פרעה אלא מדיליה של אברם עצמו, כי המתנות היו לשרה.

ומה שמשמעות בעבור היינו בשביל ולצורך, כן יתפרש וְלֹא אֲבָרָם אָמַר בִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשֶׁרְךָ וגו' אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ (בראשית ג. י), כי האדמה נתקללה בשביל ולצורך ובעבור האדם, וכן וְיָרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לִבּוֹ לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעֵבוֹר הָאָדָם (בראשית ת. כא), ובסודו וַיֹּאמֶר ה' אִם אֲמַצָּא בְּסוּדוֹם חֲמִישִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעֵיר וְנִשְׁאָתִי לְכָל הַמְּקוֹם בְּעֵבוֹרָם (בראשית יח. כו) יתבאר שנשאתי לכל המקום לצורך הצדיקים, כי כשהדור נענש הוא עונש גדול יותר להצדיקים שלא הגינו על הדור והדברים ידועים. ועוד כמה וכמה פעמים שנאמר תיבת בעבור ויתבאר כמו לצורך.

מלה בסלע משתוקא בתרין

ובהנ"ל שאמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך ובשבילך שתקבלי שכרך במתנות שיהיו אף לך ובעבורך ממש, הנה במסכת מגילה (יח ע"א) כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין, ושם ברש"י אם תרצה לקנות הדיבור בסלע תקנה השתיקה

בשתיים. הנה שרה בשכר שאמרה אחי הוא קיבלה שכרה במתנות, אבל לוט ששתק קיבל תרי, וכברש"י על הפסוק בִּי יִרְשָׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת הַר שְׁעִיר (דברים ב. ה) מאברהם, עשר עממים נתתי לאברהם, שבעה לכס וכו' אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך איתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו, ע"כ. הרי על השתיקה קיבל שנאמר בִּי לְבָנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עַר יִרְשָׁה (דברים ב. ט), וחזן לזה קיבל גם מתנות כמו שרי וכברש"י על הפסוק וגם ללוט ההלך אֶת אֲבָרָם הָיָה צֵאֵן וּבִקֵּר וְאֶהְלִים (בראשית יג. ה) מי גרם שהיתה לו זאת הליכתו עם אברם. והנה בשכר השתיקה קיבל לוט את ער וגם קיבל מתנות, והוא פי שתיים משכר אמירה.

וזאת למודעי כי דברינו אינם ככלל, שהרי מצאנו כמה פעמים בעבור שאינו עבור פלוני, כמו וְהַגְדַּתְּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם (שמות יג. ח) וכן מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ וכו' הוא יִבְרָךְ אֶת פְּלוֹנֵי בְּעֵבוֹר שְׁעָלָה לַתּוֹרָה או בְּעֵבוֹר שְׁיִתְּךָ לְצַדִּיקָה, אך בפסוק כאן שנאמר גם בעבור וגם בגלל, למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, הרי ודאי ההבדל בין בעבור ובין בגלל.

וסוף דבר אמנם אמר אברם למען ייטב לי בעבורך ובשבילך את שרה שתקבלי שכרך במתנות שיהיו אף לך ובעבורך ממש, אך לבסוף העבירם וכמו שעל הפסוק וְלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבִרְהָם נָתַן אֲבִרְהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחֵם מֵעַל יְצַחַק בְּנֵוּ וְגו' (בראשית כה. ו) פִּי רִשְׁיִי נָתַן אֲבִרְהָם

מתנות בא"ד, מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שניתנו לו, הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם.

ד' פסיעות ליוה פרעה לאברהם, ארבע אמות בליוה,
ד' פעמים חלל וד' פעמים עגלה בפרשת עגלה ערופה
וַיֵּצֵא עֲלָיו פְּרֵעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ וְאֵת
אִשְׁתּוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ (בראשית יב. כ).

ואמר רבי יהושע בן לוי (סוטה מו ע"ב)
בשביל ארבעה פסיעות שליוה פרעה
לאברהם שנאמר ויצו עליו פרעה אנשים
וגו' נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה
שנאמר וַעֲבָדוּם וַעֲנֵנו אֲתָם אַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה (בראשית טו. יג), אמר רב יהודה אמר
רב כל המלווה את חבירו ארבע אמות
בעיר אינו ניזוק, רבינא אלוייה לרבא בר
יצחק ארבע אמות בעיר, מטא לידיה
היזיקא ואית ציל.

אין הפירוש שהארבע מאות שנה שפרעה
נשתעבד בישראל הן כנגד ארבע
פסיעות שליוה לאברהם מאה שנים לכל
פסיעה, שהרי גזירת ועבדום ועינו אותם
ארבע מאות שנה היתה הרבה קודם
שליוהו. גם אין מפורש מנא לן שליוהו
ארבע פסיעות בדווקא. ואולי כי סתם
ליווי הוא במספר ארבע וכדאמר רב
יהודה אמר רב כל המלווה את חבירו
ארבע אמות בעיר אינו ניזוק וכדאלוייה
רבינא לרבא בר יצחק ארבע אמות
בעיר, ופרעה שהיה ממעיט ביותר לא
ליוה אפילו לא ארבע אמות שהן
במידה, אלא רק ארבע פסיעות שאין
להן מידה ויכול שיהיו קטנות
ומצומצמות. ואולי ארבע פסיעות, לפי
שברש"י בחומש (בראשית יב. כ) ויצו עליו
על אודותיו לשלחו ולשמרו, וישלחו
כתרגומו וְאֵלֵיאוּ ע"כ, ולשון התרגום
ופקיד עלוהי פְּרֵעָה גוֹבְרִין וְאֵלֵיאוּ יָתָה

חמורים ועבדים ושפחות ואתונות לפי שעבדים
ושפחות הם עם הדומה לחמור
וְלֹאֲבָרָם הֵיטִיב בְּעִבּוּרָהּ וַיְהִי לוֹ צֹאן
וּבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וְאִתְּנָת
וְגַמְלִים (בראשית יב. טז).

בסדר הדברים צאן ובקר וחמורים
ועבדים ושפחות ואתונות וגמלים,
מתחילה צאן ובקר כי שניהם שמות
כלליים הם לבעלי חיים, ותחילה צאן
ואחר כך בקר כי כן בכל מקום שבאים
שניהם יחד הקדים צאן לבקר ורק במקום
אחד הקדים בקר לצאן והוא בפסוק וַיִּזְבַּח
בָּלֶק בְּקָר וְצֹאן וַיִּשְׁלַח לְבַלְעָם וְלְשָׂרִים
אֲשֶׁר אֵתוֹ (במדבר כב. מ) עיין מה שכתבנו
שם בזה. ואחר שאמר צאן ובקר שהם
שמות כלליים, כעת ממשיך ובא אל
הפרט, וחמורים, אך מהו שכעת אמר
ועבדים ושפחות ולא אמר וחמורים ואתונות
וגמלים שהרי לכאורה עבדים ושפחות
לפי מעלתם נראה שהם צריכים להיות
לבסוף. אך כיון שאמר רב (יבמות סב ע"א)
הכל מודין בעבד שאין לו חיים דכתיב
שָׁבוּ לְכֶם פֹּה עִם הַחֲמֹר (בראשית כב. ה) עם
הדומה לחמור, לכן כשהגיע לחמורים
קודם שהזכיר את נקבותיהן הן האתונות
הזכיר עבדים ושפחות, כלומר וחמורים
ועבדים ושפחות ואתונות, עבדים
ושפחות בתוך החמורים ואתונות לומר
שהם עם הדומה לחמור, חמורים ועבדים
חד הן ושפחות ואתונות חד הן.

וַיֵּת אֶת־תְּהוֹמָתוֹ וַיֵּת כָּל־דִּילָהּ, ממילא ד' לשונות ציווי ושילוח כאן, הא' ויצו עליו פרעה אנשים, הב' וישלחו אותנו, הג' ואת אשתו, הד' ואת כל אשר לו, ומכאן לד' פסיעות שליווה פרעה.

ואדהכי אודות המספר ארבע בליווי שהוא לשמירה בדרך שלא יהיה נגרם הבאת עגלה ערופה, הנה בבעל הטורים (דברים כא. ג-ד) לֹא עֶבֶד בָּהּ וְלֹא מְשֻׁבָּה בְּעַל לֹא יַעֲבֹד וְלֹא יִזְרַע הָרִי ד' מצוות לספר על ד' רוחות העולם, וכן ד' פעמים חלל וד' פעמים עגלה בפרשה.

לא ישנה אדם מאכסניא שלו, לא הבית ולא הריהוט אלא האדם האדם צריך להשתנות

וַיַּעַל אֲבָרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנְּגִבָה, וְאֲבָרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֵה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב, וַיִּלְךָ לְמִסְעָיו מִנְּגִבַת יַם סוּף אֶל עַד הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶחָלָה בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּיִת אֶל וּבֵין הָעֵי (בראשית יג. א-ב-ג).

וברש"י וילך למסעיו, כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים, למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. ובפירוש מה היה חסר הרש"י אם היה אומר למדך שלא ישנה אדם מאכסניא שלו ומה בא להוסיף בתיבת דרך ארץ, אמר לי ידידנו הגה"צ הרב פז מזרחי שליט"א בעמ"ח אדני פז על השב שמעתתא שאברם כשירד למצרים לא היה גביר בעל ממון ונכסים והיה לן באכסניות פשוטות שהיו על הדרכים, ואילו בחזרתו אף שהיה עשיר גדול מאד בעל אמצעים

לא ישנה מאכסניא שלו ולן באותן אכסניות, זהו שאחר שנאמר ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה נאמר ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב וילך למסעיו, לומר שאף שהיה כבד מאד, עם כל זאת וילך למסעיו באותן אכסניות שהיה רגיל בהם קודם שנתעשר. עוד הוספנו מן דילי, ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו, עם אברם עלו עוד אנשים כמו לוט ועבדים וכו', ולמדך דרך ארץ היינו אברם למד דרך ארץ לכל אלו שעלו אתו וראו הנהגתו. ואחר שהתורה הקדושה מספרת לנו כזאת, הרי אף לנו אנו הוא לימוד דרך ארץ, וכבעובדא דהוה בהגאון מהראי"ל שטיינמן זצ"ל כשכבר היה בא בימים הגיע לבקר רב מאמריקה אשר בבחרותו בישיבה היה תלמידו של הרב שטיינמן, וכשהבחין הרב שטיינמן בתלמידו אותו האורח שהוא מתבונן מעלה ומטה ימינה ושמאלה שאלו אותו הרב שטיינמן וואס קוקסטו, מה אתה מסתכל, והשיב אותו תלמיד בפליאה ואומר, כבוד הרב והרי אלו אותן כסאות מלפני עשרות שנים, אלו הן אותן קירות, הכל כמו אז לא התחדש מאומה. והגיב הרב שטיינמן בנימת תוכחה, וכי בית צריך להשתנות, וכי ריהוט צריך להשתנות, האדם צריך להשתנות.

לא ישנה אדם מאכסניא שלו ובחזרתו ירע הקפדתו וַיִּלְךָ לְמִסְעָיו מִנְּגִבַת יַם סוּף אֶל עַד הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶחָלָה בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּיִת אֶל וּבֵין הָעֵי (בראשית יג. ג).

ברש"י, כשחזר ממצרים לן באכסניות שלן בהם בהליכתו לשם, למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, דבר אחר, בחזרתו פרע הקפותיו, ע"כ. ובמסכת סנהדרין (קח ע"ב וקט ע"א) יומא חד בעו לשדורי דורון לקיסר, אמרי וכו' נשדר בהדי נחום איש גם זו דמלומד בנסים הוא, כי מטא לההוא דירא (מלון) בעא למיבת (ללון), אמרי ליה מאי איכא בהדך, אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר, קמו בליליא שרינהו לסיפטיה ושקלו כל דהוה גביה (פתחו את ארגויו ונטלו כל מה שבהם) ומלנהו עפרא, כי מטא להתם אישתבת עפרא, אמר קיסר אחוכי קא מחייכי בי יהודאי, אפקוהו למקטליה, אמר גם זו לטובה, אתא אליהו ואידמי להו כחד מינייהו, אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוה חרבי, גילי הוה גירי, בדוק ואשכחו הכי וכו', עיילוהו לנחום איש גם זו לבי גנזא, אמרי שקול דניחא לך, מלייה לסיפטא דהבא, כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי מאי אמטית לבי מלכא, אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם, שקלי אינהו אמטו להתם, קטלינהו להנך דיורי, ע"כ. הנה בחזרתו לא ישנה נחום איש גמזו מאכסניא שלו ולן במקום שלן בהליכתו וכפירוש ראשון ברש"י כאן שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, ואי תימא כפירוש שני שברש"י שבחזרתו פרע הקפותיו, כי הקפותיו של נחום איש גמזו היה לגרום שיבואו אותם אכסנאים על עונשם ואכן לבסוף קטלינהו קיסר להנך דיורי, וגם כיון דאתא אליהו ואידמי להו כחד

ברש"י, אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוה חרבי, גילי הוה גירי, לכן לכו מהפסוק וילך למסעיו שנאמר באברהם אבינו נלמד שלא ישנה אדם מאכסניא שלו ושבתורתו יפרע הקפותיו.

בגלל הליכתו עם אברם היה ללוט השפע וְגַם לְלוֹט הַחֵלֶקֶת אֶת אַבְרָם הָיָה צֶאֱן וּבִקְרָ וְאֶחָלִיב, וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט וְגו', וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְגו', הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרֵד נָא מֵעָלַי וְגו' (בראשית יג. ה-ז-ח-ט).

ברש"י, ההולך את אברם, מי גרם שהיתה לו זאת, הליכתו עם אברם. וברש"י ויהי ריב, לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזול וכו', ע"כ מרש"י. כיון שכל השפע שהיה ללוט צאן ובקר וכו' היה על ידי הליכתו עם אברם, לכן היו רועי אברם מקפידים על לוט ביותר והוכיחו את רועיו על שהיו מרעים בשדות אחרים וגוזלים. וכיון שכך היה, אמר לו אברם היפרד נא מעלי שהליכתך לא תהא יותר עמדי, וממילא שוב לא יהיה ללוט השפע בזכות אברם.

ויקחו את לוט ואת רכשוו שהיה לו בזכות היותו בן אחי אברם עוד בזה. שלקמן במלחמת ארבעה מלכים את החמישה נאמר וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט

הבטחת הארץ והבטחת הזרע
 ניתנו כאחד ודבר אלקינו יקום לעולם
**וַיְהִי רִיב בֵּין רֵעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֵעֵי
 מִקְנֵה לוֹט וַהֲכַנְעֲנִי וְהַפְרִיזוּ אֲזִי יוֹשֵׁב
 בְּאֶרֶץ (בראשית יג. ז).**

ברש"י, לפי שהיו רועי לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין, ע"כ. מה שאין הכתוב אומר שאברם עדיין עתיד להוליד יורש וממילא לא לוט יורשו, הביא בשפתי חכמים דעדיפא מיניה קאמר, דאפילו לרועי לוט שלא ידעו שעתיד להוליד, מכל מקום הרי הכנעני אז יושב בארץ ועדיין לא זכה בה אברם וממילא יש כאן משום גזל. כלומר שאם רועי לוט היו יודעים שאברם עתיד להוליד, היה הכתוב אומר שאז עדיין לא נולד יצחק יורשו של אברהם.

ולענ"ד אפשר לומר בסיעתא דשמיא מה שהכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין, הוא לפי שלעיל וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' (בראשית יב. ח) וברש"י ויבן שם מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל, ובפסוק כאן אומר רש"י שרועי לוט היו רשעים, וכיון שהיו רשעים, בודאי היו קטני אמנה ואולי אף כלל לא היו מאמינים, ואם היו רועי אברם מוכיחים אותם בטענה שאברם עדיין מוליד יורש

ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא ישב בסדום (בראשית יד. יב), ולכאורה סדר הפסוק היה צריך להיות ויקחו את לוט בן אחי אברם ואת רכושו וגו', ומדוע ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם, והרי לא רכשו הוא בן אחי אברם אלא לוט עצמו הוא בן אחי אברם. אלא כיון שלוט היה בן אחי אברם, לכן היה הולך עימו, ובסיבת שהלך עימו, לכן וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים וכברש"י שהליכתו עם אברם גרם שהיתה לו זאת. ממילא סדר הפסוק מתיישב כך, ויקחו את לוט ואת רכושו שהיה לו בשביל שהיה בן אחי אברם שלכן היה הולך עימו, והליכתו זו גרמה לו את הרכוש. ועל פי זה עוד אפשר להמשיך שהטעם למה שויקחו את לוט ואת רכושו וילכו הוא לפי שהוא יושב בסדום. כיון שהרחיק מאברם המשפיע בטוב עליו והיה יושב בסדום בין אנשי רשע, לכן נתהפך עליו הכל ונשלל ממנו רכושו.

וכן בפסוק וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם (בראשית יב. יז) מה שנאמר וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו ולא נאמר וינגע ה' את פרעה ואת ביתו נגעים גדולים, לומר שוינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואדהכי ובגלל פרעה וינגע ה' גם את ביתו והכל על דבר שרי אשת אברם. ואכן בספורנו וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, את פרעה לבדו בגדולים, ואת ביתו נתן נגעים גם בביתו אבל לא גדולים כשל פרעה, ע"כ. ואולי הספורנו למד זאת מזה הדקדוק שהבאנו בפסוק.

היו רועי לוט לועגים להם ואומרים והלא אברם כבר יותר מבן שבעים וחמש שנה ואיך יוליד ואף שהקב"ה הבטיחו, ולזה אמר הכתוב והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, היינו רק אז יושב ולא בעתיד ונגד זה אין טענה והוכחה לאותם רשעים רועי לוט שהכנעני יהיה נשאר לעד בארץ, וכשם שבזה האמינו בהבטחת הארץ לאברם, הוא הדין בהבטחה שעתיד אברם להוליד יורש, שכמו שהבטיחו הקב"ה הבטחת הארץ כן גם הבטיחו הקב"ה על הזרע, ושתי הבטחות הבטחת ארץ ישראל והבטחת הזרע ניתנו כאחד ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיה מ. ח).

אבל בברית בין הבתרים בהבטחת פי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך ויאמר לו בזה יהיה זרעך (בראשית ט. ד-ה) כתב רש"י על הפסוק והאמן בזה ויחשבה לו צדקה (בראשית ט. ו) לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע, וכבר כתבו הרא"ם והרמב"ן במה שרק על הבטחת הארץ ביקש אות, ולולא דמסתפינא אמינא שבאות על הבטחת הארץ נכלל גם הבטחת הבנים, כי אברם היה אז בן שבעים שנה והבטחת הארץ לאדם כזה לולא היות לו בנים הוא דבר כמעט חסר ערך, ואם מובטח הוא על הארץ, ודאי שזו הבטחה להיות הארץ לדורותיו אחריו, אבל באות להבטחת בן לבד אין בזה הוכחה ואות על הבטחת הארץ, כי יש מי שאין ארץ לבניו אחריו. וזהו שרועי אברם השיבו לרועי לוט כי הבטחת הארץ כוללת גם הבטחת הבנים וממילא

אין לוט יורשו של אברם. והנה גם על הפסוק ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע (בראשית ט. א) פי רש"י ומה תועלת בכל אשר נתן לי. הרי שבהבטחת הארץ נכלל גם הבטחת זרע, שבזה יש תועלת לארץ שאברם הובטח עליה.

ובקשר שבין הבטחת הזרע להבטחת הארץ, הנה על הפסוק גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר עמכם (בראשית כג. ד) פי רש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין, שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת (בראשית יב. ו). וזה לשון החזקוני שם (בראשית כג. ד), כאן פי רש"י ואם לאו אטלנה מן הדין, ואם תאמר הרי בפרשת לך לך גבי והכנעני והפריזי אז יושב בארץ פי רש"י ועדיין לא היה לאברהם חלק בארץ, אלא י"ל שבפרשת לך לך עדיין לא היה לו לאברהם חלק בארץ שעדיין לא היה לו זרע וכתוב לזרעך אתן את הארץ הזאת, אבל עכשיו בפרשת חיי שרה נולד יצחק והיה לו חלק בארץ.

בשכר שלוט שתק כשאמר אברם על אשתו אחותי היא עשאו כבנו לחיות יורש את ער עוד בענין. הנה על הפסוק פי ירשה לעשו נתתי את הר שער (דברים ב. ה) פי רש"י ירושה לעשו מאברהם, עשרה עממים נתתי לו (לאברהם) שבעה לכם וקיני וקניזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר, אחד מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיה אומר על אשתו אחותי היא עשאו כבנו, ע"כ. וזהו שבהמשך נאמר על בני לוט אל תצר את מואב וגו' פי לא אתן לך

ורש"י לא הזכיר כלל שאנשים אחים אנחנו לפי שלוט הוא בן בנו של תרח ובני בניו הרי הן כבנים. ובדרך מוסר, ממה שרחמנא ליצלן יש בין אחים שְׁבָשְׁלוּ איש בְּאָחוּיו (ויקרא כו. לו), ממילא די שאנו קרובים לומר שאל נא תהי מריבה בינינו, וכדאמרי אינשי שאמנם נאמר וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ (ויקרא יט. יח) כלומר שאת רעך אהוב, אבל באח אם יקיים את המצוה של לא תִשָּׁנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ (ויקרא יט. יז) הרי בזה כבר קיים הרבה.

והיום ב' לסדר לך לך תשפ"ב בירכנו מתיר אסורים על הבשורה הטובה בשחרור ממסגר נפש של חד מבני החבורה, ואמרנו בְּרוּךְ מְתִיר אֲסוּרִים בגימטריא בְּכָל עֵת אֶהְבֶּתָּ הָרַע וְאָח לְעֶרְוָה יוֹלֵד (משלי יז. יז) שפ"י רש"י לעולם הוי אוהב רעים לקנות אוהבים ולעת הצרה יולד לך הָרַע כאח לעזור לך ולהשתתף בצרתך. אדהכי בְּרוּךְ מְתִיר אֲסוּרִים הוא גם בגימטריא פ"י מְלֹאכְיוֹ יְצוּהָ לָךְ לְשִׁמְרָךְ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא. יא).

היפרד נא מעלי לפי שאנשים אחים אנחנו ודומין בקלסתר פנים וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל לֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲיָהּ בֵּין אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ, הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעָלַי וְגו' (בראשית יג. ח-ט).

ברש"י, אנשים אחים קרובים, ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים. ולהבין, דבשלמא אם קרובים במשפחה לכן אל

מֵאַרְצוֹ יִרְשָׁה כִּי לְבָנֵי לֹט נִתְּתִי אֶת עַרְוֵת יִרְשָׁה וְקִרְבָּתָהּ מוֹל בְּנֵי עֵמוֹן אֶל תִּצְרַם וְאֵל תִּתְּנָהּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן מֵאַרְצָה בְּנֵי עֵמוֹן לָךְ יִרְשָׁה כִּי לְבָנֵי לֹט נִתְּתִיהָ יִרְשָׁה (דברים ב. ט-ט), עשיו בנו של יצחק בן אברהם בא מדין ירושה ולכן ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר, אבל לוט אינו בא מדין ירושה כבן כי אין הוא בנו של אברהם, אך אחר ששתק כשאברהם אמר על אשתו אחותי היא, הרי על שתיקה זו מגיע לו שכר, ואיזהו שכר מגיעו על שתיקה זו, שכר של ירושה, כי אם שרי אינה אשת אברהם אלא אחותו, אז לוט שהוא בן אחי אברהם בא מדין יורש, ועל זה בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיה אומר על אשתו אחותי היא, עשאו כבנו.

ואחבת לרעך כמוך, ובאחיד לא תשנא וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל לֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲיָהּ בֵּין אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ (בראשית יג. ח).

לקמן על הפסוק וגם אָמְנָה אֶחָתִי בַת אָבִי היא (בראשית כ. יב) פ"י רש"י ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי, וכדי לאמת דבריו השיבם כן, ואם תאמר והלא בת אחיו היתה, בני בניו הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו.

והנה כאן בפסוק אנשים אחים אנחנו לא פ"י רש"י אלא רק אנשים אחים קרובים,

לב חכם לימינו וכל פינות לימן
 וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל לוֹט אֵל נָא תְהִי
 מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וְגו', אִם הַשְּׂמָאל
 וְאִימְנָה וְאִם הַיְמִין וְאִשְׁמְאִילָה, וַיִּבְחַר
 לוֹ לוֹט אֵת כָּל כְּפַר הַיְרֵדָן וְגו', אַבְרָם
 יָשָׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי
 הַכְּפָר וְגו' (בראשית יג. ח-ט-יא-ב).

ואמר מר (יומא מה ע"א) כל פינות שאתה
 פונה לא יהו אלא דרך ימין, אבל רק לב
 חכם לימינו, ואילו לב כסיל הוא
 לשמאלו (קהלת י. ב, לב חכם לימינו ולב כסיל
 לשמאלו) ולכן אברם פתח ללוט באם
 השמאל ואימינה כדי שיהיה הימין לי
 אברם, ורק באפשרות שניה אמר שבליית
 ברירה אם אתה הימין, אז אני אשמאלה
 שלא תישאר הברירה בידי אלא לפנות
 לשמאל. ואכן סוף דבר לוט שלא היה
 צדיק בחר להשמאל ואילו אברם היה
 בימין, שהרי בדברי אליעזר עבד אברהם
 ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על
 שמאל (בראשית כד. מט) פי רש"י, על ימין
 מבנות ישמעאל, על שמאל מבנות לוט
 שהיה יושב לשמאלו של אברהם. הרי
 שלוט לא בחר בימין.

ושם בתרגום יונתן בן עוזיאל ואין לא תנו
 לי ואיפני על דרומא או על צפונא, וכן
 בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן באברם
 ולוט אם אנת לצפונא ואנא לדרומא אם
 אנת לדרומא ואנא לצפונא, וכן גם אשר
 משמאל לדרמשק (בראשית יד. טו) תרגומו
 דמצפונא לדרמשק. זה שהימין הוא דרום
 והשמאל הוא צפון הוא דוקא כשפני
 האדם ומחשבתו הם למזרח לירושלים
 הר המוריה מקום השכינה, וזהו צפון וימין

נא תהי מריבה ביני ובינך, אבל מה טעם
 יש בדומין בקלסתר פנים כדי שאל נא
 תהי מריבה. ואפשר שכיון שדומין
 בקלסתר פנים, לכן הלא כל הארץ
 לפניך, היפרד נא מעלי, בהיות שכל מי
 שהיה נגזל על ידי לוט ואנשיו שהיו
 מרעין בשדות לא להם היה טועה ובא
 בטענות לאברם הדומה ללוט בקלסתר
 פנים כי היה סבור בדומה לו אברם
 שהוא לוט, ולכן אמר לו אברם היפרד
 נא מעלי לפי שאנו דומין בקלסתר פנים.
 ובוזה אתי שפיר גם שדוקא לאברם היה
 הסיבה להיפרד נא מעלי בשביל
 שאנשים אחים אנחנו, אבל לוט לא
 ביקש את ההפרדה כי היה חוטא נשכר
 משכנותו של אברם הדומה לו.

עוד בדרך אחר. לפי שעל הפסוק וכי יהיה
 באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו
 על עץ לא תלין נבלתו על העץ פי קבור
 תקברנו ביום ההוא פי קללת אלהים תלוי
 (דברים כא. כב-כג) פי רש"י כי קללת אלהים
 תלוי, ולולו של מלך הוא שאדם עשוי
 בדמות דיוקנו וישראל הם בניו, משל לשני
 אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד
 נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות
 ונתלה, כל הרואה אותו אומר, המלך
 תלוי. ממילא גם כאן זלולו של אברם
 הוא שקלסתר פני לוט כמו של אברם,
 כל הרואה את רועי לוט גוזלים אומר
 רועי אברם המה, וזהו שאמר אברם
 ללוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין
 רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו
 ודומין בקלסתר פנים, הלא כל הארץ
 לפניך והיפרד נא מעלי.

ולכן לא היה מצפין ומטמין הצלחתו, וכל מה שנתעשר היה בגלל אברם וכברשיי שם וגם ללוט ההולך את אברם, מי גרם שהיתה לו זאת, הליכתו עם אברם. וכשאמר אברם ללוט היפרד נא מעלי, ידע לוט שאם אינו הולך עם אברם לא יהיה מעשיר אם לא שיקיים כפשוטו הרוצה להעשיר יצפין לצד הצפון, ולכן כעת בהיפרדו מאברם ויבחר לו לזוט את כל כפר הירדן (בראשית יג. יא) הנמצא בצפון לו כי הרוצה להעשיר יצפין.

ואברם מה שהיה מדרים ונוסע הנגבה לבקש את החכמה ושם היה מצפין ומטמין הצלחתו ומעשיר, זהו שאמר רבי יהושע בן לוי (בבא בתרא שם) שלעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר ארץ ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד (משלי ג. טז), כי רבי יהושע בן לוי עצמו אינו חולק על תנא קמא שעשירות בצפון וחכמה בדרום, אלא שרבי יהושע בן לוי מיישב צפון ודרום בתוך התורה שהיא אורך ימינו, ואורך ימים שהוא התורה בימין ואילו עושר וכבוד בשמאל. והרי ימין הוא דרום ושמאל הוא צפון, וממילא אתי שפיר אורך ימים שהיא התורה בימין שהוא הדרום, עושר וכבוד בשמאל שהוא הצפון.

חד מהנחו תרי דהוו קא מינצו בהדי הדרי אפקיה רבי מאיר מביתיה עד דעבד לחו שלמא ויבחר לו לזוט את כל כפר הירדן ויפיע לזוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו, אברם ישב בארץ כנען וגו' (בראשית יג. יא-יב).

אתה בראתם (תהלים פט. יג) כי צפון וימין הם ב' כיוונים נגדיים. וכן בתוס' מסכת בבא בתרא (כה ע"א) בד"ה רוח מערבית שבא מערפו של עולם בא"ד, והיינו משום דשכינה במערב ופני השכינה למזרח לכך קרוי מערב אחר ומזרח קדם ודרום ימין וצפון שמאל, ולמאן דאמר שכינה בכל מקום, צריך לומר דהאי דקרוי מזרח קדם ומערב אחר ודרום ימין וצפון שמאל, משום שכינה בבית המקדש שהיה במערב ופני השכינה כלפי ישראל שהיו במזרח ומשתחיים שם.

ואמר רבי יצחק (בבא בתרא כה ע"ב) הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, ואברהם אבינו שזכה לשתי שולחנות היה לכתחילה מדרים ומבקש את החכמה ושם היה מצפין ומטמין הצלחתו כי היה מקבל כל אדם באשר הוא בסבר פנים יפות ומאכילו ומשקהו ולא היה מתגדל בעצמו בעושרו, והרי עוד אמר רבי יצחק (תענית ח' ע"ב) אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, וממילא אם מצפין ומטמין ומסתיר את הצלחתו, אז ודאי שהוא מעשיר וברכת ה' עימו, ולכן אברהם אף שהיה מדרים כמו שנאמר ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה (בראשית יג. א) עם כל זאת היה מעשיר כמו שנאמר בפסוק שאחריו ואברם כבוד מאד במקנה בכסף ובזהב (בראשית יג. ב), אבל לוט שגם הוא היה מעשיר כמו שנאמר וגם לוט ההלך את אברם הנה צאן ובקר ואהלים (בראשית יג. ה), עושרו לא היה בזכות עצמו, כי הוא לא היה יודע שברכת ה' היא בדבר הסמוי מן העין

יִקְרָאֵהוּ לְרִגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַלְכִים יִרְדֹּף
 יִתֵּן בְּעֶפְרָר חֲרָבוֹ כְּקֶשׁ נֶדֶף קִשְׁתּוֹ, יִרְדֹּפֶם
 יַעֲבוֹר שְׁלוֹם אֲרֶחַ בְּרִגְלָיו לֹא יָבוֹא (ישעיה
 מא. ב-ג), דקאי על אברהם אבינו
 שבשביל הצדק שבכל מקום בואו היה
 קורא להאמין בה, נתעורר ללכת
 ממזרח ולמאס באילי ארץ מולדתו, ומי
 יתן לפניו גוים הם כדרלעומר והמלכים
 אשר איתו ומי השליטו במלכים וחרבו
 נתן הרוגים מרובים כעפר הארץ וקשתו
 הרבה חללים כקש נדף, ירדפם יעבור
 שלום, אפשר לומר שבשביל הצלת לוט
 רדף את המלכים, ואף שבשביל השלום
 נפרד מלוט, אך כעת עבר על ענין
 השלום ורדפם.

אשרי האיש זה אברהם אבינו
 וְאֲנָשֵׁי סָדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים לְה' מְאֹד
 (בראשית יג. ג).

ואמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי
 יונתן (עבודה זרה יח ע"ב ויש ע"א) אֲנָשֵׁי הָאִישׁ
 אֲשֶׁר לֹא הִלְךְ בְּעֶצַת רְשָׁעִים (תהלים א. א,
 אֲנָשֵׁי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הִלְךְ בְּעֶצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךְ
 חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יָשָׁב) זה אברהם
 אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה
 וכו', וּבְדַרְךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד שֶׁלֹּא עָמַד
 בעמידת סדום וכו', וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא
 יָשָׁב שֶׁלֹּא יָשָׁב בְּמוֹשֵׁב אֲנָשֵׁי פְלִשְׁתִּים
 וכו'. אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
 רשעים זה אברהם אבינו, אֲבָרְהָם אָבִינוּ
 בגימטריא האיש עם הכולל וזהו אשרי
 האיש. ובעת פרשת לך לך תשע"ח שו"ר
 בלב שמחה (אמרים לך לך תשמ"ה) שכתב כן
 וברוך שכיוונתי.

במסכת גיטין (נב ע"א) הנהו בי תרי דאיגרי
 בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מינצו
 בהדי הדדי, איקלע רבי מאיר להתם
 עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו
 שלמא, שמעיה לשטן דקאמר ווי
 דאפקיה רבי מאיר לההוא גברא
 מביתיה, ואמר לי על כך הגה"צ רבי
 אלימלך בידרמן שאם ווי דאפקיה רבי
 מאיר לשטן מביתיה אם כן מהו אומרו ווי
 דאפקיה לההוא גברא, אלא הפירוש הוא
 שרבי מאיר ידע את כל אשר נעשה
 והבין שבשביל השלום צריך הוא להוציא
 את האחד מהנהו תרי שלא יהיה שם ורק
 כך לא תהיה המריבה, וזהו דשמעיה
 לשטן דקאמר ווי דאפקיה רבי מאיר
 לההוא גברא חד מהנהו תרי מביתיה
 ושוב לא מינצו בהדי הדדי. והנה הן הן
 הדברים שבבעל הטורים כאן, ויפרדו
 איש מעל אחיו אברם, איש מעל אחיו
 אַבְרָם סופי תיבות שְׁלוֹם, לומר כדי
 לעשות שלום נתפרדו. והוספנו שאמנם
 שבביל השלום נפרדו דרכיהם של
 אברהם ולוט, אך עדיין זה נקרא ווי
 וכנ"ל, ווי הוא לא לשנים אלא רק לאחד
 מהם הוא האחד המחריך ריב, שכעת
 אפקיה רבי מאיר והפריד אותו עד שלא
 יוכל להמשיך במעלליו.

ואמנם אברם ולוט נתפרדו בשביל
 השלום, אך כאשר וַיִּשְׁמַע אַבְרָם בִּי
 נִשְׁבָּה אַחִיו וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו וְגו' וַיַּחֲלַק
 עֲלֵיהֶם לִילָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכְּסוּ וַיִּרְדְּפֶם
 וְגו' וַיָּשָׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אַחִיו
 וַרְכָּשׁוּ הַשִּׁיב וְגו' (בראשית יד. יד-טו-טז).
 ובפסוקי ישעיה מי העיר ממזרח צדק

שמואל הוא אריוך בבבל

וַיְהִי בַיּוֹם אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שָׁנְעַר אַרְיֹוֹף
מֶלֶךְ אֱלָסָר פָּדַרְלֵעָמָר מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל
מֶלֶךְ גְּוִיָּם (בראשית יד. א.)

נחסרו מישראל ונשארים רש לבד, וזהו שהשיבוה לאסתר מפני שנעשו ישראל מך ורש, מיד פתחה ואמרה אלי אלי למה עזבתני ובכך שבו אותיות אלי למיכאל ואלי לישראל.

עוד עיין ברש"י שם (שבת נג ע"א) בטעם ששמואל נקרא אריוך על שם מלוכה וזהו לשון ארי שאמרו בהתוס'. ומה שנקט אריוך בכינוי ולא אמר בפירוש וכן תרגמה שמואל בבבל, זאת לפי שרבו ושמואל הלכתא כרב באיסורי, וכבתוס' ד"ה דשמעיה דקא מסיים בה, והלכה כרב באיסורי אפילו אם שאר אמוראים כשמואל סבירא להו, מה שאין כן רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן אפילו כשרבי יוחנן כשמואל, ועיין באוצר מפרשים שהביא כן מרבי אלעזר סג"ל לנדא בעל יד המלך. ממילא אפשר שכיון שרב ושמואל הלכתא כרב באיסורי ולא כשמואל, וכיון שכאן מה שלא כרב אלא כשמואל, זה שהרי רבי יוחנן כוותיה, לכן לא אמר שמואל בשמו אלא בכינויו.

צוער בלעת דיירחא ולכן אנשים בה מעט

עֲשׂוּ מִלְחָמָה אֶת כָּרַע מֶלֶךְ סָדֵם וְאֶת
כָּרִשְׁעַ מֶלֶךְ עַמְרָה שְׁנָאָב מֶלֶךְ אֲדָמָה
וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבִיִּים וּמֶלֶךְ בָּלַע הִיא
צִעֵר (בראשית יד. ב.)

בתרגום יונתן בן עוזיאל ומלך בלע היא צוער ומלכא דקרתא דבלעת דיירחא היא זוער. מסתמא זהו שפי' רש"י על הפסוק הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס

במסכת שבת (נג ע"א) כי סליק רבי זירא אשכחיה לרבי בנימין בר יפת דיתיב וקאמר ליה משמיה דרבי יוחנן נותנין מרדעת על גבי חמור בשבת, אמר ליה יישר וכן תרגמה אריוך בבבל, אריוך מנו, שמואל, והא רב נמי אמרה, אלא שמעיה דהוה מסיים ביה ואין תולין טרסקל בשבת, אמר ליה יישר וכן תרגמה אריוך בבבל, ובתוס' ד"ה אריוך, שם מלך כדכתיב אריוך מלך אלסר, ונקטינן טפי משאר מלכים לפי שמובלע בו לשון ארי, ע"כ. והנה בשמואל מובלע אותיות אל משמו יתברך, וגם באריוך חוץ מארי מובלע גם כ"ו שהוא מנין שמו יתברך. ובענין שמות הקודש המובלעים בשם, הביא בבני יששכר (חדש אדר מאמר א) מהרה"ק רבי שמשון מאסטרופולי שהחיות אשר יש להמלאך הוא על ידי אותיות משמות הקודש הנמצאות בשם המלאך, וזהו ששאלה אסתר המלכה מן השמים מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה והשיבוה מפני שנעשו ישראל מך ורש, מיד פתחה ואמרה אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב. כב) היינו שגרמו העוונות ואותיות אלי נחסרו מהמלאך מיכאל העומד תמיד לימין ישראל ללמד סגוריא עליהם וממילא נשאר מך לבד וכן ישראל קדושים הנדמים למלאכי השרת שחיותם והתגברותם על ידי אותיות אלי משמו יתברך המאירים בהם וכעת אותיות אלי

שָׁמָּה וְהוּא מַצְעֵר אֶמְלִטָּה נָא שָׁמָּה הָלֵא
מַצְעֵר הוּא וְתַחֵי נִפְשֵׁי (בראשית יט. כ) בא"ד,
ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא
ואנשים בה מעט ואין לך להקפיד אם
תניחנה ותחי נפשי בה. אנשים בה מעט
בגלל שזוער בלעת דירהא היא.

בתחילה הזכיר המלכים בסדר אמרפל
אריוך כדרלעומר תדעל, ואחר כך הזכיר
בסדר כדרלעומר תדעל אמרפל אריוך

וַיְהִי בַיּוֹמִי אֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר אַרְיֹזָה
מֶלֶךְ אֱלֶסַר כְּדַרְלַעוֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתַדְעֵל
מֶלֶךְ גּוֹיִם, עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת כָּרַע מֶלֶךְ
סָדָם וְאֶת בְּרִשְׁעֵי מֶלֶךְ עַמְרָה שְׁנָאָב מֶלֶךְ
אֲדָמָה וְשִׁמְאָבֵר מֶלֶךְ צִבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בָּלַע
הוּא צַעַר, וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סָדָם וּמֶלֶךְ עַמְרָה
וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צִבּוֹיִם וּמֶלֶךְ בָּלַע
הוּא צַעַר וַיַּעֲרְבוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעַמְקֵי
הַשָּׂדִים, אֶת כְּדַרְלַעוֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם
וְתַדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאֲמַרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר
וְאַרְיֹזָה מֶלֶךְ אֱלֶסַר אַרְבַּעַת מְלָכִים אֶת
הַחֲמִישָׁה (בראשית יד. א-ב-ח-ט).

נאמר אחרונה כי הוא קטן שבכולם,
שבתרגום יונתן בן עוזיאל ומלך בלע
היא צוער ומלכא דקרתא דבלעת
דיירהא היא זוער, עיר קטנה ואנשים בה
מעט כברש"י על הפסוק הלא מצער הוא
ותחי נפשי (בראשית יט. כ), ולפי מיעוט
חשיבותה נאמרה אחרונה. ובארבע
עשרה שנה בא כדרלעומר והמלכים אשר
אתו (בראשית יד. ה) וברש"י לפי שהוא היה
בעל המעשה נכנס בעובי הקורה. הרי
בביאתו, זו סיבה כעת להיותו ראשונה.
ובתחילת הענין אף שלא נזכר ראשון,
אך כיון שתדעל מלך גוים אף שנזכר
אחרון הוא אחרי כדרלעומר ונטפל אליו,
כן גם כעת במלחמה הוא נסמך ונצמד
אליו אף שכאן אינו באחרונה.

כי השוחד יעוור עיני חכמים ועין משפט היא קדש
וַיִּשְׁכּוּ וַיִּבְאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט הוּא קִדְשׁ
(בראשית יד. ז).

לא תטה משפט וגו' כי השוחד יעור עיני
חכמים (דברים טו. יט). עין משפט היא קדש
אפשר בדרך צחות, שאם יש עין במשפט
ואין שוחד שיעוור עיני החכמים, אזי
המשפט הוא קדוש ואלהים נצב בעדת
אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פב. א).

כשיצא מלך סדום מן החמר
האמינו כולם שאברם ניצול מכבשן האש
וַעֲמַק הַשָּׂדִים בְּאֶרֶת בְּאֶרֶת חֲמָר וַיִּנָּסוּ
מֶלֶךְ סָדָם וְעַמְרָה וַיִּפְלוּ שָׁמָּה וְהַנְּשָׂאִרִים
הָרָה נָסוּ (בראשית יד. י).

להבין בסדר המלכים שנמנו בכאן.
שבתחילה אמרפל מלך שנער ואריוך
מלך אלסר וכדרלעומר מלך עילם
ותדעל מלך גוים עשו מלחמה וכו', ואילו
בהמשך הם נמנו בסדר שונה, ויערכו
איתם מלחמה בעמק השדים את
כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים
ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר
ארבעה מלכים את החמישה. והנראה
פשוט שאמנם הסדר הנכון הוא כסדר
הנאמר ראשון, ואכן כך ראינו ממה
שבחמישה מלכים מלך בלע היא צוער

אלף אחווי חרב רצים לפניו והשאר פרשים וכן באו על אברהם. ואם צבאם היה כה רב וגדול אם כן מה לי אם וירק את חניכיו שמונה עשר ושלוש מאות כפשוטו או שזה אליעזר לבדו, שהרי אדהכי והכי הוא חידוש עצום ביותר להילחם כנגד המון צבאות כאלה והוא נצחון פלאי לאברהם.

אלא מה שאמרו חז"ל אליעזר כנגד כולם איכא דאמרי אליעזר הוא דחושבניה הכי הוי, היינו שיש כאן ב' דעות, הדעה הא' הוא שהיה זה אליעזר לבדו, והאיכא דאמרי הוא דעה שניה, שמה שאמרנו שזה אליעזר לבדו, זה לפי שכך מנין שמו, ולמדנו מהאיכא דאמרי שלמשמעות הפסוק אפשר להשתמש בגימטריא. ואם למשמעות הפסוק אפשר להשתמש בגימטריא, הרי אותו שיח שהיה ביצחק, הוא הוא הקול יעקב והוא הוא הילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות שבאברהם, לפי ששמונה עשר ושלוש מאות הוא מנין הגימטריא שיח שביצחק (ויצא יצחק לשיח, בראשית כד. סג) וכן גם מנין קול יעקב. שהאבות הקדושים אברהם ויצחק ויעקב באו בכח התפילה, ולזה נפתח אף אנו בתפילתינו בהזכרת כח תפילתם, אֱלֹהֵינו וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינו אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וכו'.

גם ברמז מה שעל הפסוק וַיִּרְדְּפֵם עַד חֹבֶה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק (בראשית יד. ט) כתב הרמב"ן, ידוע כי מרחק רב מן אלוני ממרא אשר בחרון בארץ יהודה לדמשק אשר הוא חוץ לארץ, אם כן רדף

ברש"י בארות בארות חמר בא"ד, ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברם למפרע.

מה שהאמינו באברם למפרע, אפשר לומר לפי שאברם במלחמתו נגד ארבעת המלכים וַיִּשָׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וְרִכְשׁוֹ הָשִׁיב וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הָעַם וַיֵּצֵא מִלֶּךְ סֹדֶם לְקִרְאָתוֹ וְגו' (בראשית יד. טו-יז) שכל הצלת מלך סדום והעם שעמו היה בזכות אברם, ואם מלך סדום יצא מן החמר בזכות אברם, על אחת כמה וכמה שאברם עצמו יצא וניצול מאור כשדים.

שמונה עשר ושלוש מאות הוא כח התפילה וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבַּח אָחִיו וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו וְיָלְדֵי בֵיתוֹ שְׁמוֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת (בראשית יד. יד).

ברש"י שמונה עשר ושלוש מאות, רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו, ע"כ. והוא ממסכת נדרים (לב ע"א), שמונה עשר ושלוש מאות אמר רב אמי בר אבא אליעזר כנגד כולם, איכא דאמרי אליעזר הוא דחושבניה הכי הוי, ע"כ. ואמר רב יהודה אמר רב (סנהדרין צה ע"ב) בא עליהם סנחריב הרשע בארבעים וחמישה אלף איש בני מלכים יושבים בקרונות של זהב וכו' ובשמונים אלף גיבורים לבושי שריון קליפה ובשישים

(במדבר ל. א), ואיתא בספח"ק (עיין חמת אנך) שהאדם אשר לא יחל דברו שאינו עושה דבריו חולין, אז ככל היוצא מפיו בתפילתו יעשה לו הקב"ה. אם איש כי ידור נדר לא יחל דברו, אזי כָּבֵל הַיּוֹצֵא מִפּוֹ בְּגִימַטְרִיא שִׁיחַ, ר"ל כשיבוא בכח התפילה ובזכות האבות הקדושים שבאו בְּשִׁיחַ, אזי אף לו יעשה השי"ת בבחינת תַּעֲתִיר אֱלֹוֹ וַיִּשְׁמַעֶךָ וַנְּדַרְיָךְ תִּשְׁלַם וְתִגְזַר אֹמֵר וַיִּקַּם לָךְ (איוב כב. כז-כח), תעתיר אליו וישמעך אם נדריך תשלם, ואז ותגזר אומר ויקם לך. וביותר תפילת רבים, שבמסכת ברכות (ח' ע"א) רב אחא ברבי חנינא לומד מעלת תפילת רבים מהפסוק הֵן אֵל כְּבִיר וְלֹא יִמָּאָס (איוב לו. ה), הֵן אֵל כְּבִיר לֹא יִמָּאָס בְּגִימַטְרִיא שִׁיחַ.

ומה שוירק את חניכיו היינו שבא בכח התפילה, הנה כן במדרש (ויקרא רבה פרשה כה. ד), דָּבַר אַחַר וְהִבְאַתֶּם אֶת עַמְרֵךְ (ויקרא כג. י), הִדָּא הוּא דְכַתִּיב אֲשֶׁר קִצְרוֹ רַעַב יֵאָכֵל (איוב ה. ה), אֲשֶׁר קִצְרוֹ רַעַב יֵאָכֵל וְאֵל מַצְנִים יִקְחֵהוּ וְשֹׁאֵף צַמִּים חִלֶּם, אֲשֶׁר קִצְרוֹ זֶה נִמְרוֹד, רַעַב יֵאָכֵל זֶה אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עָלְיוֹ הַשְּׁלוֹם, וְאֵל מַצְנִים יִקְחֵהוּ, לֹא בְּזִין וְלֹא בְּמִגֵּן אֲלֵא בְּתַפְלָה וְתַחֲנוּנִים, הִדָּא הוּא דְכַתִּיב וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבַּח אֲחִיו וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו וְלִידֵי בֵיתוֹ שָׁמְנָה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, רִישׁ לְקִישׁ אָמַר בְּשֵׁם בַּר קַפְרָא אֲלֵיעֶזֶר לְבָדוֹ הָיָה שְׁשָׁמוֹ שֶׁל אֲלֵיעֶזֶר שְׁמֵנָה עֶשֶׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְזֶה לִשְׁוֹן הַעֵץ יוֹסֵף בְּבִיאֹורוֹ, אֲלֵיעֶזֶר לְבָדוֹ הִיָּה וְאֵם כֵּן עַל כּוֹרַחךְ לֹא בַחֲרָבוֹ וּבְקִשְׁתּוֹ נִצַּח אֵלֵא בְּתַפְלָה, וִירַק אֶת חֲנִיכָיו שֶׁהֶעֱמִידוּ עִימוֹ בְּתַפְלָה הַנִּקְרָאת זִיזֵן עַל דֶּרֶךְ אֲשֶׁר

אחריהם ימים רבים עד הוציאו אותם מן הארץ כי הם אל בבל ארצם היו חוזרים וכו'. והנה בפרשת שלח אמרו יהושע וכלב הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתְּהָ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד (במדבר יד. ז), טוֹבָה הָאָרֶץ בְּגִימַטְרִיא שִׁיחַ.

כן אפשר לומר בכוונת התפילה שבסיום סליחת י"ג מידות תַּמְכַּתִּי יְתַדוּתִי בְּשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה תְבוֹת וּבְשִׁעְרֵי דְמַעוֹת כִּי לֹא נִשְׁלָבוֹת, לְכֵן שְׁפַכְתִּי שִׁיחַ פְּנֵי בּוֹחַן לְבוֹת, בְּטוֹחַ אֲנִי בְּאֵלָה וּבְזִכּוֹת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת, כִּי סְלִיחָה זֹו מְדַבֵּרֶת מִי"ג מִידוֹת אֲבֵל מְזִכִּיר גַּם זִכּוֹת אֲבוֹת, וּלְפִי שֶׁאֲמַרְנוּ, שִׁפַּכְתִּי שִׁיחַ פְּנֵי בּוֹחַן לְבוֹת, בְּטוֹחַ אֲנִי בְּאֵלָה הַשְּׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה תְבוֹת וְגַם בְּזִכּוֹת הַשְּׁלוֹשֶׁת אֲבוֹת שְׁכוּלָן בְּאֵלָה בְּשִׁיחַ וְעַנִּין שִׁיחַ לְגִי אֲבוֹת יֵשׁ גַּם בְּקִרְבוֹן לְפוֹרִים בְּבִרְכַת שְׁמַע קוֹלְנוּ, בְּרֵאשֵׁה סִיִּם זֶר אֲשֶׁר הוֹפְלָא, סְגַת שׁוֹשׁן עֲלוֹת מִשְׁפָּלָה, שִׁיחַת רְדוּמִים עֲלוֹת מִמְכַּפְלָה, שְׁעִיר וְאֶת שְׁרִידָיו לְשַׁחַת הַפִּילָה, סְגוּרֵי כָּלֵא הַפֶּן מֵאֲפֵלָה, וְהָעִיר רוֹן כְּפֵלָה לְשׁוֹמַע תַּפְלָה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמַע תַּפְלָה. שִׁיחַת רְדוּמִים הֵם הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים, עֲלוֹת מִמְכַּפְלָה שֵׁם הֵם קְבוּרִים. הֵרִי בְּהַתִּיחַס אֵל הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים נִקַּט לְשׁוֹן שִׁיחַ.

כשמתפלל ומבקש מהבורא יתברך שמו, אזי ככל היוצא מפיו יעשה לו השי"ת כן מה שענין שמונה עשר ושלוש מאות שזה אליעזר דחושבניה הכי הוי הוא במסכת נדרים, כי ענין זה גם נקשר לענייני נדרים. שנאמר איש כי ידד נדר לה' וגו' לא יחל דברו כָּבֵל הַיּוֹצֵא מִפּוֹ יַעֲשֶׂה

לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֲמִרִי בְּחֶרְבִי וּבְקִשְׁתִּי
(בראשית מט. כב), ולפי שאליעזר היה צדיק
כדלעיל בבראשית רבה, העמידו
בתפילה, ע"כ. כן בפרי צדיק לרבי צדוק
הכהן מלובלין (פרשת לך לך) ד"ה בתנחומא
שם אתה מוצא וזה לשונו, וזה ענין מה
שאמרו בגמרא (נדרים לב ע"א) וירק את
חניכיו שהוריקן בתורה ופי' רש"י
שלימדם תורה וכו', ולכאורה במלחמה
הא לא לימדם תורה ואדרבה ביטלן
מתלמוד תורה וכו', אך המכוון שזירזן
במה שלימדם שכל עסק מלחמתו דברי
תורה וכאמור שכל מעשי האבות היה רק
דברי תורה וכו'.

וכיון שוירק את חניכיו היינו שבא בכח
התפילה, והרי אמר רבי יהושע בן לוי
(ברכות מז ע"ב) לעולם ישכים אדם לבית
הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה
הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו
קיבל עליו שכר כולם, שכר כולם סלקא
דעתך (בתמיה), אלא אימא נותנין לו שכר
כנגד כולם, ע"כ, ממילא כיון שוירק את
חניכיו היינו שבא בכח התפילה, אם כן
אפשר לומר גם כאן וירק את חניכיו שמונה
עשר ושלוש מאות, אליעזר כנגד כולם היינו
שאליעזר נותנין לו שכר כנגד כולם.

וביותר בספ"ק מאור ושמש (לך לך) כתב
על פי הגמרא (ברכות כו ע"ב) תפילות
אבות תקנום, שהם בצדקתם וכושר
מעשיהם פעלו שיועיל התפילה, והנה
אברהם תיקן תפילת שחרית יצחק תיקן
תפילת מנחה יעקב תיקן תפילת ערבית,
רצה לומר שכל אחד פעל שתועיל

התפילה ההיא והוא לשון תיקן, והנה
התפילה נקרא שיח כדכתיב ויצא יצחק
לשוח וגו', ובחז"ל (ברכות כו ע"ב) אין
שיחה אלא תפילה וכו' ונאמר וכל שיח
השדה טרם וגו' ואדם אין לעבד את
האדמה (בראשית ב. ה) ופי' רש"י שלא היה
מי שיתפלל על הגשמים, ממילא מפורש
בקרא שהוא מרמז התפילה שלא היה מי
שיתפלל כי מלת שיח מרמז על
התפילה, וזהו וכל שיח השדה טרם יהיה
בארץ וגו' מחמת שאדם אין, וברמז, וירק
את חניכיו שמונה עשר ושלוש מאות
רצה לומר שיח זו תפילה, והיינו שעל ידי
התפילה ניצח להשונאים, וזה רמזו חז"ל
בדבריהם אליעזר לבדו היה, רצה לומר
אל עזרו על ידי התפילה כדכתיב במשה
ויקרא שמו אליעזר כי אלהי אבי בעזרי
(שמות יח. ד, ו) ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי
בעזרי ויצלני מחרב פרעה).

ובמסכת סוכה (לא ע"א) ההיא סבתא
דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה,
ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא
בסוכה גזולה הוו יתבי (כי הסכך היה מעצים
שעבדי ריש גלותא גזלו ממנה), צווחה (להחזיר
עצים עצמן) ולא אשגח בה רב נחמן, אמרה
ליה, איתתא דהוה ליה לאבוהא (לאברהם
אבינו) תלת מאה ותמני סרי עבדי צווחא
קמייכו ולא אשגחיתו בה, אמר להו רב
נחמן פעיתא (קולנית) היא דא ואין לה
אלא דמי עצים בלבד (שמפני תקנת השבים
לא חייבוהו לקעקע הבנין). רק אחר שצווחה
מה שצווחה, אז אמר רב נחמן פעיתא
היא דא, כי אין קשר בין טענתה שעבדי
ריש גלותא גזלו ממנה עצים ובין ענין

תלת מאה ותמני סרי עבדי דהוה לאבוהא, ופעיתא היא דא על שצווחה דהוה ליה לאבוהא תלת מאה ותמני סרי עבדי שאין זה נכון כי היה זה רק אליעזר האחד. ואף אחר הדברים דלעיל, כל התלת מאה ותמני סרי עבדי היינו כח התפילה כמו שיח יצחק וקול יעקב ואילו ההיא סבתא לא בקול תפילה באה אלא פעיתא קולנית סתמא היא.

אחר כל הנ"ל שאליעזר כנגד כולם איכא דאמרי חושבניה הכי הוי ללמדנו ענין הגימטריא, להשלמת הענין הנה דברי הרה"ק בת עין על הפסוק וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנָיִם וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן (שמות יב. ד). כשיצא מחרן יצא עם בחינת בטחון בה', שְׁבִטְחוּן בגימטריא חמש ושבעים, וזהו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות שאליעזר הוא דחושבניה הכי הוי, ותמוה האיך יתכן שיצא בעצמו למלחמה נגד החמישה מלכים כנגד דרך הטבע, אלא שתיבת אַבְרָם עם תיבת בְּטָחוּן בגימטריא שִׁיחַ, היינו שְׁאֲבָרָם עם בְּטָחוּן בגימטריא אַלְיַעְזָר שאל בעזרו.

ובענין גימטריא קול יעקב עיין בסוף דברינו על הפסוק וַיִּקְמוּ כָּל בְּנֵי וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וְגו' כִּי אָרַד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׂאֵלָה (בראשית לו. לה) שיוסף ובנימין שניהם קיבלו מיעקב אביהם כל מה שלמד משם ועבר וזהו שְׁבִינְיָמִין יוֹסֵף בגימטריא קול יעקב.

הקב"ה ער לשמרני ולהיטיב לי בזכות האבות הקדושים שבאו בשיח ואחר ששיח יכוין לזכות השלושה אבות הקדושים, הנה בשיר השירים אָנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עֵר (שיר השירים ה. ב), ולפי רש"י שם, אני ישנה שלווה ושוקטת ונואשתי מעבוד הקב"ה, אך לבי הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי הוא ער לשמרני ולהיטיב לי. וְלִבִּי עֵר בגימטריא שִׁיחַ, היינו שהקב"ה ער לשמרני ולהיטיב לי בזכות האבות הקדושים שבאו בשיח.

ונסיים בענין הפתיחה וירק את חניכיו שמונה עשר ושלוש מאות כמנין שִׁיחַ. שאמר רבי אלעזר ברבי צדוק (קידושין מ ע"ב) למה צדיקים נמשלים בעולם הזה, לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה, כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה כדי שיירשו העולם הבא שנאמר וְהָיָה רֵאשִׁיתֶךָ מִצֶּעֶר וְאַחֲרֵיתֶךָ יִשְׁגָּה מְאֹד (איוב ת. ז). והיה ראשיתך מצער יתפרש גם לשון צער וירמוז על מה שנאמר לאברהם שמתחילה כִּי גֵר יִהְיֶה זְרָעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו. יג) כי מצער בגימטריא אותן ד' מאות שנה של השעבוד, אבל אחריתך ישגה, יִשְׁגָּה בגימטריא שִׁיחַ הוא השיח של האבות הקדושים כנ"ל, ולפי שאמר רבי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן (דברים רבה פרשה ג' ד) בְּרִכּוֹת שְׁבָרְכוּ אוֹתָן הָאֲבוֹת מְשֻׁמְרִין הֵן לְעֵתִיד לְבוֹא שְׁנֵאָמֵר וְשָׁמֵר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֵת הַבְּרִית וְאֵת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךָ (דברים ז. יב).

בג' מלחמות שהם בליל ט"ו בניסן
הצליחו מעטים נגד רבים וחזקים
ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו (בראשית
יד. טו).

במסכת סנהדרין (צה ע"ב) אמר רב יהודה
אמר רב בא עליהם סנחריב הרשע
בארבעים וחמישה אלף איש בני מלכים
וכו' ובשמונים אלף גיבורים וכו' ובששים
אלף אחווי חרב רצים לפניו והשאר
פרשים וכן באו על אברהם וכן עתידין
לבא עם גוג ומגוג, וכתב המהרש"א שנקט
אלו הג' מלחמות שהם בדמיון אחד
שהצליחו מעטים נגד רבים וחזקים, אברהם
היה עם שייח אנשים בלבד ואמרו (נדרים לב
ע"א) שהיה אליעזר לבדו שמספר שמו שייח
(ואף אם כפשוטו וירק את חניכיו שמנה עשר ושלוש
מאות ממש, הוא גם נצחון של רבים ביד מעטים, עיין
מה שכתבנו לעיל בראשית יד. יד), וסנחריב שבא
בעם רב על חזקיה שניצול ממנו בנס
מופלא על ידי המלאך, וכן לעתיד לבא
בגוג ומגוג שיבאו בעם רב כמפורש
בספר יחזקאל, וישראל שיהיו בתכלית
השפלות יהיו נגאלים בנס מופלא.

והנה דמיון נוסף בהג' מלחמות. שאם
לגאולת מצרים שהיתה בניסן השוו את
הגאולה העתידית במהרה בימינו שהרי
אמרו (ראש השנה יא ע"א) בניסן נגאלו ובניסן
עתידין להיגאל, ממילא מלחמת גוג
ומגוג עתידה להיות בניסן ומסתמא כמו
שגאולת מצרים היתה בליל ט"ו כן
הגאולה העתידית שהשוותה לגאולת
מצרים מסוגלת היא להיות בלילה
המשומר ליל ט"ו, וכן גם באברהם ויחלק
עליהם לילה אמרו שהיה ליל ט"ו בניסן
(תרגום יונתן בן עוזיאל פסוק ג), וכן בסנחריב

ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך
במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף
וישפיו בפקר והנה כלם פגרים מתים
(מלכים ב' יט. לה) היה כידוע בליל המשומר
ליל ט"ו בניסן. ובהגדה של פסח בפיוט
ובכן ויהי בחצי הלילה, במלחמת
המלכים גר צדק נצחתו פנחלק לו לילה
ויהי בחצי הלילה, ועל סנחריב הרשע יעץ
מחרף לנופף אווי הובשת פגרו בלילה
ויהי בחצי הלילה, ועל הגאולה העתידה
במהרה בימינו פורה תדרוך לשומר מה
מלילה צרח בשומר ושח אתא בקר וגם
לילה ויהי בחצי הלילה. ממילא דמיון ג'
הלילות הוא גם שכולם בליל המשומר.

וכענין זה כתב בבן יהודע בגמרא לעיל
(סנהדרין צד ע"ב) על נבוכדנצר מאי פעת
הראשון הקל וגו' והאחרון הכביד דרך
הים עבר הירדן גליל הגוים (ישעיה ת. כג),
אם נבוכדנצר חוזר בו מוטב, ואם לאו
אני אעשה לו גליל בגוים, וכתב הבן
יהודע שאמר הקב"ה אעשה לנבוכדנצר
גליל היינו ג' ליל דהיינו לילה שלישית,
כי עד עכשיו היו ב' מפלות לגוים בליל
ט"ו ניסן, הא' באברהם ויחלק עליהם
לילה והב' ביציאת מצרים, ואמר הקב"ה
שעכשיו אעשה לו לילה שלישית בגוים
בלילה זה ליל ט"ו בניסן.

מלך ירושלים הודה לאברהם אבינו על
שרדף את המלכים והוציאם משטחה של
ירושלים העתידית שתהא מגעת עד דמשק
ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויבם
וירדפם עד חובה אשר משמואל לדמשק
(בראשית יד. טו).

ברמב"ן ד"ה וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק, ידוע כי מרחק רב מן אלוני ממרא אשר בחברון בארץ יהודה לדמשק אשר הוא חוץ לארץ, אם כן רדף אחריהם ימים רבים עד הוציאו אותם מן הארץ כי הם אל בבל ארצם היו חוזרים וכו'.

והנה על הפסוק מִשָּׂא דְבַר ה' בְּאֶרֶץ חֲדָרָה וְדַמְשֶׁק מִנְחָתוֹ (זכריה ט. א) פ"י רש"י שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מְנוּחָתִי עָדִי עַד (תהלים קלב. ד) וכן ברש"י על הפסוק צְוֹאֲרֶף בְּמַגְדַּל הַשָּׁן וגו' צוּפָה פָּנֵי דַמְשֶׁק (שיר השירים ג. ה) בא"ד, פניך צופות פני דמשק, מצפות לבוא שערי ירושלים עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק. ועל הפסוק וְהָיָה מְדִי חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ וּמְדִי שָׁבֵת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹוא כָּל בְּיָשָׁר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי אָמַר ה' (ישעיה סו. כג) אמר רבי לוי בפסיקתא רבתי (פ"א ד"ה ד"א והיה מיד) ובילקוט שמעוני (ישעיה רמו תקנ), עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו. ממילא צריך לומר שהמאמר עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק היינו הך דעתידה ירושלים להיות כארץ ישראל.

אם כן, נראה בפירוש ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק שאברם הוציאם מן הארץ ותו לא, כי דמשק בכלל הארץ היתה, וזהו וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק, שמאל היינו צפון כמו צפון וְיָמִין אֶתָּה בְּרֵאשִׁית (תהלים פט. יג) ודמשק בצפונה של ארץ ישראל היא, וכיון שארץ ישראל מגעת עד דמשק ועד בכלל, ואברם רדפם עד משמאל דהיינו

עד מצפון לדמשק, הרי שהוציאם מארץ ישראל היא ירושלים שלעתיד לבא במהרה בימינו. ובמדרש (בראשית רבה פרשה מגו) מִלְכֵי צֶדֶק אֲדָנִי צֶדֶק, צֶדֶק נִקְרָאת יְרוּשָׁלַיִם שנאמר צֶדֶק יְלִין בָּהּ (ישעיה א. כא), הרי מלכי צדק מלך ירושלים והוא גם יהיה לעתיד לבא, כן אפשר שיתפרש הפסוק נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנְחַם אֶתָּה כִּהְיֶה לְעוֹלָם עַל דְּבַרְתִּי מִלְכֵי צֶדֶק (תהלים קי. ד) דקאי על מלכי צדק כבמסכת בבא בתרא (יד ע"ב) דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים וכו' על ידי מלכי צדק, וברש"י על ידי מלכי צדק נָאֵם ה' לְאֲדָנִי יָשֵׁב לְיָמִינִי (תהלים קי. א) וכל המזמור שם. ומלכי צדק יהיה לעתיד לבא גם לפי שהוא מארבעה חרשים שיהיו לעתיד לבא וכבמסכת סוכה (נב ע"ב) וַיִּרְאֵנִי ה' אֲרַבְּעָה חֲרָשִׁים (זכריה ב. ג) מאן נינהו, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק, והם באים להחריד ולידות את קרנות הגוים הנושאים קרן אל ארץ יהודה לזרותה כמפורש בפסוק שאחריו (זכריה ב. ד, וַיְבֹאֵ אֱלֹהִים לְחַרְדֵּי אֶתְּם לְיִדּוֹת אֶת קְרֹנוֹת הַגּוֹיִם הַנּוֹשְׂאִים קֶרֶן אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ). וכעת על טובה זו שהוציאם אברם מארץ ישראל שהיא ירושלים שלעתיד לבא ממלכתו של מלכי צדק במהרה בימינו, גמל לו מלך ירושלים כמו שנאמר וּמִלְכֵי צֶדֶק מְלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לְחֶם וַיִּזֵּן (בראשית יד. יח).

מלך ירושלים הוציא לחם ויין לרמוז על המנחות והנסכים שיקריבו בני אברהם בבית המקדש שלעתיד יחיה בכל ירושלים ואדהכי הנה ברש"י ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין בא"ד, רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו,

מאות (בראשית יד. יד) בענין גימטריא שי"ח שגם מה שאמרו יהושע וכלב בפרשת מרגלים הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד (במדרב יד. ז), טובה הארץ בגימטריא שי"ח. ובזכותה של ארץ ישראל עיין מה שכתבנו על הפסוק כי יפלא ממך דבר וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו (דברים יז. ח).

נשים עם בפני עצמן

**וַיָּשָׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לֹט אָחִיו
וּרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁיב וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הָעַם**
(בראשית יד. טז).

מה שאין הנשים נכלל בעם עד שצריך לפרט את הנשים ואת העם, נראה לפי שכן הוא הדרך שנשים נפדות תחילה ואחר כך שאר העם וזהו את הנשים ואחר כך את העם. ומלשון הספורנו נראה שאת זה בא ליישב, שזה לשון הספורנו, וגם את הנשים של לוט שהיה צריך לפדותן ואת העם השבויים מבני סדום ואת אלה ביקש מלך סדום מאברם באומרו תן לי הנפש.

ובמשנה מסכת שבת (סב ע"א) לא תצא אשה במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם וכו' ואמר עולא בגמרא וחילופיהן באיש וכו', ומכח קושיא של רב יוסף על עולא אמר שקסבר עולא נשים עם בפני עצמן הן, ועל זה כתב במצפה איתן שם שזהו שנאמר וגם את הנשים ואת העם כי נשים עם בפני עצמן הן.

ובח"א מהרש"א במסכת מגילה (כט ע"א, רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל) ובבא בתרא (עה ע"ב בד"ה ירושלים ששמך בתוכה) הביא מדרש שלעתידי יהיה בית המקדש גדול כירושלים שבעולם הזה. ממילא רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו, שם היינו בבית המקדש, כי אמנם מלכי צדק הוא מלך ירושלים, אבל לעתיד לבא בית המקדש יתפשט בכל ירושלים, ולזה רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בבית המקדש אחר שיתפשט בכל ירושלים מקום מלכותו של מלכי צדק מלך שלם במהרה בימינו.

זכותה של ארץ ישראל

עוד בענין שאברם הוציאם משטחה של ארץ ישראל וזהו וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. כי לכאורה חובה אינו שם מקום, אלא תואר בלבד, כן ברש"י דן קורא חובה על שם עבודת אלילים שעתידה להיות שם. ממילא גם אפשר לומר לפי שמי שנגמר דינו בבית דין וברח ובא, אם סותרין את דינו (מכות ז ע"א), דתניא רבי יהודה בן דוסתאי אומר משום רבי שמעון בן שטח ברח מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל, וברש"י אולי ארץ ישראל תועיל למצוא לו פתח של זכות (עוד עיין בתוס' סוטה ז ע"ב ד"ה מה להלן). ממילא וירדפם עד חובה היינו שהוציאם מכל שטחה של הזכות בארץ ישראל עד חובה הוא חוצה לארץ.

עוד עיין מה שכתבנו על הפסוק וַיִּרְק אֶת חֲנִיכָיו וְיָלִידֵי בֵּיתוֹ שְׂמֵנָה עֶשֶׂר וְיִשְׁלַשׁ

עמק המלך שהושוו שם כל
האומות והמליכו את אברם עליהם
וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדוּם לִקְרֹאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ
מִחִבּוֹת אֶת כְּדָרְלִעְמֹר וְאֶת הַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל עֶמְקַ שְׁוֵה הוּא עֶמְקַ
הַמֶּלֶךְ (בראשית יד. יז).

ברש"י ממדרש אגדה, עמק המלך עמק
שהושוו שם כל האומות והמליכו את
אברם עליהם לנשיא אלהים ולקצין. ועוד
יש מלך אשר גויים המליכו עליהם, והוא
לעיל וְתִדְעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם (בראשית יד. א),
ששם ברש"י מלך גויים מקום יש ששמו
גויים על שם שנתקבצו שמה מכמה
אומות ומקומות והמליכו איש עליהם
ושמו תדעל. והנה עמק המלך נקרא על
שם המלך ואילו מלך גויים נקרא על שם
הגויים שתחת ממשלתו של תדעל,
ונראה פשוט לפי שכשנתקבצו מכמה
אומות ומקומות והמליכו את תדעל, אז
נקרא המקום על שם, אבל המקום שכל
האומות כולם הושוו שם להמליך, מקום
זה נקרא על שם המלך כי כל האומות
כולם הושוו שם, והוא פשוט. וכעת יפה
וברור מה שבימים הנוראים הקב"ה נקרא
המלך, הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנֹשֵׂא,
כי מלכותו יתברך שמו בכל משלה.

מלך סדום אמר לאברם שבסדום
אל יעשה נפשות לקרבן לשכינה
וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוּם אֶל אַבְרָם תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ
וְהִרְבֵּשׁ קַח לָךְ (בראשית יד. כא).

אם אֲנִישֵׁי סְדוּם רָעִים וְחַטָּאִים לֵה' מֵאִד
(בראשית יג. יג), הרי ודאי מלכם רשע
כמותם ואף יותר מהם, ולכן אמר

לאברם תן לי הנפש, פירוש שאמנם
אברם ושרי עשו נפשות כמו שנאמר וְאֶת
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בַּחֲרֹן (בראשית יב. ה)
שהכניסום תחת כנפי השכינה, אבל לא
את נפש מלך סדום שהיה רשע ואמר תן
לי הנפש וביקש מאברם שלא יעשה
בעלי תשובה בסדום לפי שלא היה רוצה
שאנשי מדינתו יתקרבו להשכינה, ורק
הרכוש קח לך כי היה אומר לאברם קח
לך ממון ורק שבמדינתו מדינת סדום אל
ייסד אברם ואל יקים לו ישיבות ושיעורי
תורה לבעלי תשובה.

וזה גם הנראה לדברי רבי יוחנן במסכת
נדרים (לב ע"א) מפני מה נענש אברהם
אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים
ועשר שנים, מפני שהפריש בני אדם
מלהיכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן
לי הנפש והרכוש קח לך, וברש"י תן לי
הנפש ולא היה לו לעשות כן אלא
לגירסא, ע"כ. כי אברם נתנם לו ואילו
עכבן לעצמו היה מכניסן תחת כנפי
השכינה. וזה לשון המהרש"א בח"א שם,
שהיה לאברהם אבינו להכניסן תחת כנפי
השכינה אצלו כדאיתא בחז"ל (סנהדרין עט
ע"ב) ואת הנפש אשר עשו בחרן שהכניסן
תחת כנפי השכינה.

אנכי מגן לך בממון בגוף ובנפש
אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם
בְּמִתְחַזֵּה לֵאמֹר אֶל תִּירָא אַבְרָם אֲנִי
מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ תִּרְבֶּה מְאֹד (בראשית טו. א).

בתיקוני הזהר (בהקדמה י' ע"ב) מֵאֵן דְּמָסַר
נְפִשְׁיָהּ בְּאַחַד בְּרַחֲמֵי דְמֵאֲרִיָּה וּבְגִין דָּא

זרע וְהִנֵּה בֵּן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי, וְהִנֵּה דָבָר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמִּעֵיךָ הוּא יִירָשְׁךָ (בראשית טו. א-ב-ג-ד).

בביאור הפסוקים יש להבין מהו ויאמר אברם ויאמר אברם ב' פעמים, ויאמר אברם ה' אלקים מה תתן לי ואנכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי, ולמה לא באמירה אחת ויאמר אברם ה' אלקים מה תתן לי וגו' הן לי לא נתתה זרע. ונראה אחר שבתחילה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד, אמר אברם מה תתן לי ואנכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר, וענין דמשק לכאן, שמתחילה פי רש"י לפי התרגום שמדמשק היה, וכל תנא בתרא לטפויי מילתא קא אתי (בבא בתרא צג ע"ב) ובא הפירוש השני שברש"י שרדף המלכים עד דמשק, אך עדיין מה זכות יש לאברם מאלו הפרטים שהיה מדמשק או שרדף את המלכים עד דמשק, לזה בא הפירוש השלישי לטפויי מילתא ולחדש עוד לפי שדמשק נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים וזה שכר רב לאברם שתורתו מיבדרן בעלמא, אך אחר כל זאת עדיין ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי ובתרגום יונתן בן עוזיאל על אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד פתר פתגמיא

וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ו. ה) אֶפִּילוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, דָּאִם חָבִיב עֲלֵיהּ נַפְשִׁיהּ מְגוּפָא לְכַךְ נְאָמַר וּבְכָל נַפְשְׁךָ וְאִם חָבִיב עֲלֵיהּ גּוֹפִיָּה מְמֻמּוֹנִיָּה לְכַךְ נְאָמַר בְּכָל לְבַבְךָ וְאִם חָבִיב עֲלֵיהּ מְמוֹנָא מְגוּפָא לְכַךְ נְאָמַר בְּכָל מְאֹדְךָ, בְּמָה דְחָבִיב עֲלֵךְ מְסוּר לִיהּ בְּרַחֲמוֹ דְמְאֹדְךָ בְּעַת צָרָה, ע"כ. אל תירא אברם אנכי מגן לך, מגין ראשי תיבות ממון גוף נפש, ומתחיל בממון וממשיך בגוף החשוב ממון ומוסיף בנפש שהוא החיים החשוב מכל, ובכולן אנכי מגן לך.

ואחרי שרחימו שלים באברהם שנאמר אנכי מגן לך מ'מון גוף נ'פש, ממילא זהו שבוזה"ק (הקדמה, סוף יא ע"ב) פקודא תננינא דא איהי פקודא דפקודא דיראה אתאחדת בה ולא נפקא מינה לעלמין ואיהי אהבה למרחם בר נש למאריה רחימו שלים, ומאן איהו רחימו שלים, דא אהבה רבה דכתיב התהלך לפני והיה תמים שלים ברחימותא (מצוה שניה וזו מצוה שמצוה של יראה נאחזה בה ולא יוצאת ממנה לעולמים והיא אהבה שאדם יאהב את ריבונו אהבה שלימה, ומה היא אהבה שלימה זו אהבה רבה שכרוב התהלך לפני והיה תמים שלם באהבה, ע"כ. הרי אהבה שלימה באברהם אנכי מגן לך בממון גוף נפש.

ויאמר אברם ויאמר אברם ב' פעמים

אחר הדברים האלה ה'יה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד, ויאמר אברם אדני ה' מה תתן לי ואנכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר, ויאמר אברם הן לי לא נתתה

ולא מצד יעקב, לכן שייך הכינוי פרי בטן, כי אם מניעת ההולדה הוא מצד האיש, אז נקרא זרע, כמו כאן ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע.

ובנבואת ישעיה במה שיהיה נעשה לבבל אומר הנביא הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו וקשתות נערים תרטשנה ופרי בטן לא ירחמו על בנים לא תחוס עינים (ישעיה יג. יז-יח) מתחילה מתנבא הנביא על נערי בבל שירוטשו על ידי חיצו קשתות אנשי פרס ומדי, ואחר כך אומר ופרי בטן לא ירחמו שפרי בטן מתייחס לפירות בטני אמותם כנ"ל, ואחר כך על הבנים שבנים הם המתייחסים לאבותם כי הם כבר גדלו מלהיות קטנים פרי בטן בחיק אמותם ואומר שעל בנים לא תחוס עינים.

ואם נעייין בפירוש המצודת דוד, אכן דברינו מכוונים בסיעתא דשמיא. כי על פרי בטן פ"י במצודת דוד עוללים דקים. הוא שאמרנו לפי שעוללים דקים הם בחיק אמותם תמיד ומיוחסים אל אמותם להיותם נקראים פרי בטן. ועל בנים לא תחוס עינים פ"י במצודת דוד בנים קטנים, ולפי שאמרנו הרי בנים שכבר גדלו מהיות עוללים פרי בטן אמותם ולכן מתייחסים לאבותם להיותם נקראים בנים.

בישראל עוברת האמונה מאב לבן ויזצא אתו החוצה ויאמר הפט נא השמנימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך, והאמן כה' ויהי שבה לו צדקה (בראשית טו. ה-ו).

האילין מן דאתפנשו מלביא ונפלו קומי אברם וכו' חשב אברם בלביה ואמר ווי בען לי דלמא אתקבלת אגר מצוותי בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא דאתי וכו', ובכן הוה פתגמא דה' עם אברם בחיזוונא למימר לא תדחל וכו', ואף על גב דאינון נפלין קומך בעלמא הדין, אגר עובדך טביא נטיר ומתקן קדמי לעלמא דאתי סגי לחדא, כי עיקר חששו של אברם היה לעתיד לבא לעולם הבא שאמרו ברא מזכה אבא (סנהדרין קד ע"א) והן לי לא נתתה זרע ובמה אזכה לעתיד, ועל זה השיבו הקב"ה שיהיה זוכה גם לעתיד לבא שהרי אשר יצא ממעיך הוא יירשך ויהיה מזכה אותך. וזהו תיבת והנה, והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, כי משמעות והנה היינו בהפתעה ובתשובה לתמיהה או השאלה שהיתה קודם, כי אמנם היה דבר ה' אל אברם במחזה וגו', אך עדיין אברם נותר בהשאלה הן לי לא נתתה זרע ובמה אזכה לעתיד, ועל שאלה זו והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך.

ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע
וברחל אשר מנע ממך פרי בטן
ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע
(בראשית טו. ג.)

ברש"י על הפסוק ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (בראשית ל. ב) בא"ד, ממך ולא ממני. וכיון שהמניעה היא מצד רחל

כן בכל הנבראים וכו', אפשר כי להיותו אדם ראשון בקדושה אשר בעשרה דורות שקדמוהו לא היה אדם שהכיר אלהותו ודיבר אתו אלהים, לזה נהג ה' עימו בסדר זה שלא הראה שכינתו אליו עד שבחן אותו אם מקיים גזרותיו, ולאחר שקיים דבריו והלך לו מארצו וכו' אז נגלה אליו דכתיב וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם (בראשית יב. א), מה שאין כן שאר הנבראים שכבר קדמה ונשתקעה האמונה בליבם מאברהם והושרשו בקדושה היה נגלה להם תחילה.

אמנם חסד ה' על יראיו, אך הבני בניס אם לא יטרחו בעצמם לעלות בקודש כי אז להם רק צדקה עוד אפשר להוסיף, לפי שאמר רבי אלעזר (סוכה מט ע"ב) גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה וכו', שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ תלמוד לומר מה יִקָּר חֶסֶדְךָ אֱלֹהִים וגו' (תהלים לו. ת, צריך לתת לב ולטרוח לרדוף אחרי חסד לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למחוגגים), יכול אף ירא שמים כן תלמוד לומר וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו (תהלים קג. יג, וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו וְצַדִּיקְתּוֹ לְבָנֵי בְנִים), ע"כ, ממילא חסד ה' על יראיו הצדיקים להמציאם חסד שהוא גדול מצדקה כבגמרא, אבל אל יתפאר בנו ובן בנו של הצדיק ביחוסו הרם, כי אמנם חסד ה' הוא על יראיו, אבל צדקתו לבני בניס, צדקה הוא פחות מחסד כאמור, וכשהבני בניס לא יטרחו בעצמם לעלות מעלות בקודש, כי אז לא יהיו בחסד אלא רק בבחינת צדקה כמו שנאמר וצדקתו לבני בניס. ממילא צדקה לבני בניס ועוברת בירושה ובתולדה, וזה בכפתור ופרח לדברי כ"ק בעל נחלת דן

בדרשות הר"ן (רוחשה) דעות אינן בתולדה ובירושה מה שאין כן המידות שהן בתולדה מאב לבן. ובמסכת שבת (צו ע"א) וגליא קמי קודשא בריך הוא דמהימני ישראל, אמר לו הקב"ה למשה הן מאמינים בני מאמינים וכו' דכתיב וַיֵּאֱמַן הָעָם (שמות ד. לא) וכו', ואמר כ"ק אדמו"ר בעל הנחלת דן ממודויץ שאף שאמונה הוא מדעות שאינן בירושה עם כל זאת קרויים ישראל בני מאמינים, שזהו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, כלומר מה שהאמין בה' שזהו מדעות שאינן בתולדה ובירושה, ויחשבה לו צדקה דהיינו שהקב"ה החשיב לאברהם אבינו את האמונה כמו צדקה שהיא מידה שבתולדה העוברת בירושה ולכן קרויים ישראל בני מאמינים להיות האמונה עוברת בירושה בהם.

ולפי זה אפשר לומר, מה שפי' רש"י בד"ה והאמין בה' לא שאל לו אות על זאת (על הבטחת הזרע) אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו בְּמָה אֲדַע (בראשית ט. ח), וברש"י ד"ה ויחשבה לו צדקה, הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו, ע"כ, ממילא כיון שוהאמין בה' מדבר מבנים שהאמין על הבטחת הזרע, לכן ויחשבה לו צדקה היינו שהאמונה בה' יהיה נחשב לצדקה לגבי שיעבור בירושה לבניו אחריו. ואברהם אבינו הוא הראשון להוריש האמונה לבנים, כן באוהחה"ק על הפסוק וַיֵּאֱמַר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ צָרְפָּת וגו' (בראשית יב. א) טעם שדיבר אליו ה' קודם הראות לו מה שלא עשה

ממודיץן שוהאמין בה' היינו שאף שאמונה הוא מדעות ואינו בתולדה ובירושה, עם כל זאת ויחשבה לו צדקה שהיא מידה שבתולדה ועוברת בירושה.

כה יהיה זרעך באמונה כמותך
שיהיו מאמינים בני מאמינים

ומדברי כ"ק אדמו"ר הנחלת דן עוד יתפרש יפה מקרא שלפניו ויוצא אותו החוצה וגו' ויאמר לו כה יהיה זרעך והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, היינו אחר שצדקה עוברת בירושה ובאה בתולדה, לזה כה יהיה זרעך. כלומר מה שוהאמין בה' יהיה נחשב כצדקה, לכך כה יהיה זרעך אף הם באמונה כמותך והיו מאמינים בני מאמינים כנ"ל.

הקב"ה זכר לעולם את ברית התורה
שאמורה להינתן בסנין אחר אלף דור

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה
זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם
אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו. יג).

בפירוש הרא"ש על התורה בפסוק בְּיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֶם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׁם מֵאֶרֶצוֹ (שמות ו. א) מבאר ענין גזירת ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא עבדום אלא רד"ו שנה. ובא"ד זה לשונו, ואם תאמר מאי שנא מנין רד"ו לא פחות ולא יותר, ושמעתי טעם כי בעוד שהיו אבותינו בשעבוד היו עומדין האבות ומתפללין תמיד בעד ישראל, ואמר להם הקב"ה כלום יש בכם שירצה לגרע מאותיות שמו וכן אגרע ממנין השעבוד העתיד לבוא על ישראל, אברהם ויעקב

השיבו לאו כי כל האותיות צריכות לנו, עד שבא יצחק ואמר, ריבוננו של עולם מן הדין היה שמי להיות נכתב בשי"ן וכן הוא בדברי הימים ושבועתו לְיִשְׁחָק (תהלים קה. ט. ובדברי הימים א' טו. טז, אֲשֶׁר בָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבֻעָתוֹ לְיִצְחָק בְּצַדִּיק, ועיין בעל הטורים ויקרא כו. מג, על הפסוק וְהָאָרֶץ תַּעֲבֹב מִיָּדְךָ, אני מוחל כבודי שיכתב בצד"י ותגרע מן החשבון עד שיגיע לעודף שיש מהשי"ן עד הצד"י, וכמה הוא רד"ו והיה כן, ועל כן כתיב כִּי אֶתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדַעְנוּ וַיִּשְׁרָאֵל לֹא יִכְרְנוּ אֶתָּה ה' אָבִינוּ גְּאֻלְנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ (ישעיה סג. טז), ע"כ מפירוש הרא"ש על התורה.

והנה נעים זמירות ישראל אומר זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבָר צְוָה לְאַלְף דּוֹר אֲשֶׁר בָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבֻעָתוֹ לְיִשְׁחָק (תהלים קה. ח-ט), ושם ברש"י דבר ציוה לאלף דור, התורה אשר ציוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות, ע"כ, ובמדרש (בראשית רבה פרשה כח. ד) אֲלֶף דּוֹר עָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה לְהִבְרָאתָ, וְכַמָּה נִמְאָחוּ מִיָּהֵם, רַב הוֹנָא בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אָמַר תִּשְׁעַ מֵאוֹת וּשְׁבַעִים וְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת, מֵאֵי טַעְמִיָּה, דְּבָר צְוָה לְאַלְף דּוֹר זֶה הַתּוֹרָה. ממילא אחר פירוש הרא"ש אפשר לומר בפירוש הפסוקים, זכר לעולם בריתו היא ברית התורה כבמסכת שבת (לג ע"א) אין ברית אלא תורה שנאמר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה וגו' (ירמיה לג. כה), והרי שם נאמר כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי, הרי זהו זכר לעולם בריתו היא ברית התורה שבשבילה

שלום לטובה אלא שיצאו מה שיצאו
ובמקום לך לשלום היה לך בשלום.

ונראה שכדי להוכיח שאין קללה בתיבות
לך בשלום כי אם ברכה אלא שאין זו
ברכה לאדם חי, לכן המשיך רבי אבין
הלוי ואמר שהנפטר מן המת יאמר לו לך
בשלום כי זו היא ברכה ולא קללה,
ברכה לבר מינן.

ואדהכי כך פי' מרן החפץ חיים מה שיתרו
אמר למשה אם את הדבר הזה תעשה
וְצַוְךָ אֱלֹהִים וְיִכְלַת עֲמֹד וְגַם כָּל הָעַם הַזֶּה
עַל מְקוֹמוֹ יבא בְּשָׁלוֹם (שמות יח. כג). לפי
שהנפטר מן העולם הזה ופרוטה שאינה
שלו בידו, עליו להתגלגל שוב לעולם
הזה ולהשיב את שאינו שלו, ולזה אמר
יתרו למשה וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעַם אֲנָשֵׁי
חַיִּל וְגו' וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם וְגו' (שמות יח. כא–
כב), ואם את הדבר הזה תעשה, אזי גם
כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום
שלאחר מאה ועשרים יהיה כל אחד
נפטר מן העולם הזה בשלום מבלי צורך
להיות שוב מגולגל.

ועל פי דברי בעל החפץ חיים אפשר
לומר בפסוק וַיֵּדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר וְגו'
וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי (בראשית כח. כ–
כא). שבספה"ק נועם אלימלך (בפתיחת
ליקוטי שושנה) אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח. ב,
וַיֵּצֵא בְּפִיךָ בִּי תִּאֲכַל אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ) אֲשֶׁרֶיךָ
בעולם הזה וטוב כו' (אבות פרק ד' משנה א,
אֲשֶׁרֶיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא), כי מה
שטוב לצדיק בענייני העולם הזה הוא
הכל כדי שיבוא על ידו לעולם הבא, כי
הדברים הצריכים לעולם הבא המה

העולם קיים, ותורה זו היא דבר ציוה
לאסף דור להינתן בסיני, אבל אשר כרת
את אברהם בברית בין הבתרים ושם
נאמר לו ועבדום ועינו אותם ארבע מאות
שנה וממילא אותן ארבע מאות שנה
צריכין להיות נשלמים רק ק"ץ שנים אחר
שנשלמים האסף דורות, על כן ושבועתו
לישחק שמחל כבודו שיהיה נכתב בצד"י
ויהיה נגרע מן החשבון כעודף שיש
מהשי"ן עד הצד"י ונשתעבדו במצרים רק
רד"ו שנה וממילא ניתנה תורה לאסף
דור על ידי משה בסיני.

ואתה תבוא אל אבותיך בשלום ושבתי בשלום אל
בית אבי וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום
וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבָּר
בְּשֵׁיבַת טוֹבָה (בראשית נ. טו).

ואמר רבי אבין הלוי (ברכות סד ע"א) הנפטר
מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך
לשלום, שהרי יתרו שאמר לו למשה לָךְ
לְשָׁלוֹם (שמות ד. יח) עלה והצליח, דוד
שאמר לו לאבשלום לָךְ בְּשָׁלוֹם (שמואל ב'
טו. ט) הלך ונתלה, ואמר רבי אבין הלוי
הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום
אלא לך בשלום שנאמר וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל
אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם (בראשית נ. טו). וראיתי מי
שכתב שבאמור דוד לאבשלום לך
בשלום קיללו, אך אין נראה וחלילה
לומר שכך היתה כוונת דוד, וכן העיון
יעקב ביאר הענין בדרכו כי היאך יאמר
דוד לבנו לך בשלום אם יהיה דיבור רע
חס ושלום. וכבר ביארו זה בכמה אנפין
שהיצא מכולם שכוונת דוד היתה ברכת

מסויים שהוא השלום, מצב שאינו משתנה, וכענין לא מְצָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוא כְּלִי מְחֻזָּק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא הַשְּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ה' עָז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם (תהלים כט. יא), בשלום היינו בתוך כלי הנקרא שלום ולכן הנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום כי במקום שהמת שם אין התקדמות ואין הליכה אל יעד מסויים שהרי וְנִתַּנִּי לְךָ מִהֶלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה (זכריה ג. ז) הם המלאכים העומדים על מקומם, כי רק האדם כל שלא מת הוא עדיין בזה העולם מהלך בכל רגע, או בעליה רוחנית או בירידה. לא כן הנפטר מן החי אומר לך לשלום, כי החי הוא במצב של הליכה תמידית והוא מברכו שילך בתמידות אל השלום.

עוד בענין. בשלום מצינו באברהם ואתה תבוא אל אבותיך בשלום וביעקב ושבתו בשלום אל בית אבי, אך יְהִי זְכוֹת אָבוֹת יָגֵן עָלֵינוּ וְתֵנוּ רַבֵּנָן (ברכות טז ע"ב) אין קורין אבות אלא לשלושה, ומה שרק ביצחק לא מצינו בשלום, אפשר לפי שבשלום שוורה על שלימות ושייך לאחר מאה ועשרים כנ"ל, זה על ענין ילדיו, שהרי ברש"י ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה, בישרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, וביעקב ויהיו בני יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר (בראשית לה. כב) וברש"י על הפסוק וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה (בראשית מז. לא) בא"ד על שהיתה מיטתו שלימה ולא היה בה רשע, לכן בהם נאמר בשלום. לא כן יצחק שיצא ממנו עשיו הרשע, ואמר רבי יצחק (מגלה רע"א) מאי דכתיב יוֹחַן רָשָׁע בָּל לְמַד צַדִּיק

התורה והמצוות והם אינם יכולים לעשות ולהיפעל אם לא שיש לו כל צורכי עולם הזה בריות, למשל הכנסת אורחים סוכה ואתרוג ציצית מזוזה אשה ובנים וכדומה להם, לזה צריך הכל שיהיה להצדיק מעות בריות, וזהו אשריך פירוש מה שיש לך טוב בעולם הזה אינה עיקר הכוונה כי אם וטוב לך לעולם הבא, ולזה נאמר אשריך שפירוש דרך ונתיב לבוא על ידו לעיקר טובת עולם הבא, ע"כ מנועם אלימלך, וידוע מספרים הקדושים בפירוש הפסוק בִּי אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהִנֵּעַר אֵינְנוּ אֶתִּי (בראשית מד. לד) כלומר איך אעלה אל אבי שבשמים אחר מאה ועשרים וימי הנעדרות אינם אתי. כן יעקב אבינו כעת עכשיו בצאתו מבית המדרש של שם ועבר אחר י"ד שנה בעסק התורה בהתמדה יוצא הוא לדרך חתחתים דרך העולם הזה, עכשיו הגיע הזמן הנכון שצריך הוא להתפלל תפילת הדרך, ואומר הוא אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך העולם הזה הוא הדרך הזה אשר אנכי הולך, ונתן לי די צורכי לחם לאכול ובגד ללבוש כדי שעל ידי זה יתקיים שאשוב בשלום אחר מאה ועשרים אל בית אבי שבשמים, וביותר מובן מה שפי' רש"י בשלום שלם מן החטא, ולכן אומר ושבתו בשלום ולא לשלום, ואז וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַנִּי מִצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לְךָ (בראשית כח. כב).

הבדל משמעות שבין לך בשלום ובין לך לשלום ובדברי תורה עת רעוא דרעויין תשפ"א אמרנו בהבדל משמעות שבין בשלום ובין לשלום, כי בשלום היינו במצב

(ישעיה כו. ג, יחן רשע בל למד צדק בארץ נכוחות יעול ובל יראה גאות ה), אמר יצחק לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם יוחן עשיו, אמר לו רשע הוא, אמר לו בל למד צדק (כלומר וכי אין אדם יכול ללמד עליו צדק), אמר לו בארץ נכוחות יעוול (כלומר שעתיד להחריב את ארץ ישראל), אמר לו אם כן בל יראה גאות ה'.

אבנה שאמרה שרי ואולי אבנה שאמרה רחל ונתאמר שרי אל אברם וגו' בוא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וגו' (בראשית טו. ב).

בתת רחל את שפחתה ליעקב אמרה הנה אמתתי בלהה וגו' ואבנה גם אנכי ממנה (בראשית לג. ג), שרי אמרה אולי אבנה אבל רחל אמרה אבנה בוודאות, ונראה לפי ששרי קיוותה אולי אבנה שישמעאל בן שפחתה הגר יהיה צדיק, אבל רחל אמרה ואבנה, כי ידעה בוודאות שבני בלהה שפחתה יהיו צדיקים הראויים להיות מ"ב שבטי יה. וכרעיון הזה יש בבעל הטורים על הפסוק ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וגו' והקללה אם לא תשמעו (דברים יא. טו-כו-כח) וזה לשונו, בקללה אמר אם לא תשמעו ובברכה אמר אשר תשמעו ולא אמר אם בלשון ספק.

עוד אפשר, שרי אמרה אולי אבנה לפי שבאותה שעה עדיין אברם לא הוליד ואולי הוא עקר, אבל רחל אמרה ואבנה, כי באותה שעה כבר ידעה שאין יעקב עקר שהרי כבר הוליד בנים מלאה ולכן אמרה ואבנה בוודאות.

עוד אפשר לומר, רחל אמרה ואבנה גם אנכי ממנה בוודאות שהרי כבר ידעה משרי שסגולה זו מועלת, וכפירוש רש"י ואבנה גם אנכי, מהו גם, אמרה לו, זקנד אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה, זקנתי הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו, אם הדבר הזה מעכב, הנה אמתתי בלהה ואבנה גם אנכי ממנה כמו שרה. אבל אצל שרי שעדיין לא התנסתה בסגולה כזו כי הסגולה עדיין לא היתה בגדר בדוק ומנוסה, לכן אמרה אולי אבנה ממנה.

עוד אפשר מה ששרי אמרה רק אולי אבנה ואילו רחל אמרה ואבנה. כי ונתאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי פחיקך (בראשית טו. ה) כדי שבנה יהיה בן השפחה בלבד וכמשמע מלשון האור החיים הקדוש, ולצד שכל כוונתה היה שבזכות מעשה זה גם היא תהיה נפקדת, אמרה אולי אבנה, אבל רחל שאמרה ליעקב הנה אמתתי בלהה בוא אליה, נתכוונה להיות בלהה אשת יעקב ותלד על ברכי את בנה שיהיה לא בן השפחה אלא בן ממש. ממילא במעשה זה שהוא יותר נחשב, בוודאות אבנה גם אנכי ממנה.

עוד אמר לי ח"א שבשרי היא זו שהציעה את הסגולה הזו ונתאמר אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בוא נא אל שפחתי ולכן אמרה אולי אבנה ממנה, וישמע אברם לקול שרי. אבל ברחל לא היא זו שהעלתה את הרעיון הזה אלא יעקב, וכברש"י ונתקנא רחל בפאחתה ונתאמר אל יעקב הבה לי בנים וגו' ונתאמר הנה

בלידת ישמעאל נאמר בלדת הגר את
ישמעאל לאברם, הגר היא היולדת, ואילו
בלידת יצחק נאמר וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָת
שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ (בראשית כא.
ה), בהולד לו לאברהם את יצחק בנו.
וההבדל ברור, את לידת ישמעאל מייחס
הכתוב לאימו ואילו את לידת יצחק
מייחס הכתוב לאב אברהם אבינו.

וביעקב אבינו שהיתה מיטתו שלימה
מצינו בלדת את בניו י"ב שבטי יה נאמר
אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדֵן
אָרֶם וְגו' אֵלֶּה בְּנֵי זֵלְפָה וְגו' וְתֵלֵד אֵת
אֵלֶּה לְיַעֲקֹב וְגו' אֵלֶּה בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁר יֵלֵד
לְיַעֲקֹב וְגו' אֵלֶּה בְּנֵי בְלָהָה וְגו' וְתֵלֵד אֵת
אֵלֶּה לְיַעֲקֹב וְגו' (בראשית מז. טו-יח-כב-כה),
בבני לאה זלפה ובלאה נאמר אלה בני
לאה אשר ילדה ליעקב וגו' אלה בני
זלפה וגו' ותלד את אלה ליעקב אלה בני
בלאה וגו' ותלד את אלה ליעקב,
בשלושתן תלה ההולדה באם אשר ילדה
או ותלד, לא כן ברחל שנאמר אלה בני
רחל אשר יולד ליעקב, יולד בבנין
הסובל ולא בבנין הפועל, לפי שכל
עיקרו של יעקב מתחילה היה צריך
להיות בי"ב צאצאים אלה שנולדו לו
מרחל שהרי כל עצמו לא עבד אצל לבן
אלא בשבילה, וזהו שברש"י על הפסוק
בְּנֵי רַחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב (בראשית מז. יט) ובכולן
לא נאמר בהן אשת, אלא שהיתה עיקרו
של בית. והן הן הדברים גם בפסוק וַיֹּאמֶר
עֲבָדְךָ אָבִי אֲלֵינוּ אַתֶּם יֹדְעִתֶם כִּי שָׁנִים
יָלְדָה לִי אֵשֶׁתִּי (בראשית מד. כו), אמנם היו
לו עוד עשרה, אבל ילדה לי אשתי
שהיא רחל שנים ותו לא.

אֲמַתִּי בְלָהָה בֵּא אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל בְּרַפְּי
וְאַבְנָה גַם אָנֹכִי מִמֶּנָּה (בראשית ל. א-ג) מהו
גם, אמרה לו, זקנך אברהם היו לו בנים
מהגר וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה,
זקנתי הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו
אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי ואבנה
גם אנכי ממנה כמו שרה. ואחר שיעקב
אמר זאת, אמרה ממילא הנה אמתי
ובוודאות אבנה גם אנכי.

הגר ראתה את המלאך ד'
פעמים זה אחר זה ולא חרדה
וְתִקְרָא שֵׁם ה' הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל
רָאִי כִּי אֲמַרְהָ הַנֶּגֶם הַלֶּם רָאִיתִי אַחֲרָי
רָאִי (בראשית טו. יג).

ברש"י, הגם הלום לשון תימה, וכי סבורה
הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו
של מקום אחרי רואי אותם בביתו של
אברהם ששם הייתי רגילה לראות
מלאכים, ותדע שהיתה רגילה לראותם,
שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת
ואמר מות נמות (שופטים יג כב, וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֵל
אֲשֶׁתוֹ מוֹת נָמוֹת כִּי אֲלֹהִים רָאִינוּ) וזו ראתה
ארבעה פעמים זה אחר זה ולא חרדה.
וברמו, השם הָגֵר בגימטריא בדיוק
כפליים מהשם מְנוּחַ, ויורה על שבראיית
המלאכים היתה בדרגה גבוהה ממנוח.

לידת ישמעאל מתייחס להגר
ואילו לידת יצחק מתייחס לאברהם
וְאַבְרָם בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים
בְּלָדָת הָגֵר אֵת יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם
(בראשית טו. טז).

רשב"ם חזים בכוכבים, תמים תהיה להיות בוטח בו בכל קורות ונולדות הבאות לך.

אין שואלין במזל, כי אם ישאל במזל וישמע מה שיאמרו לו, שוב לא ישתדל לעשות שום פעולה להיטיב ולשפר, כי יאמין שהדבר נקבע חס ושלום על ידי המזל. והרי ישראל הן למעלה מן המזל ויכולין הן להיות מתגברים על המזל, דוגמת ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י. י) שפי' רש"י שהוא כוכב ששמו רעה ואמר להם פרעה רואה אני באצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה, וכשחטאו בעגל וביקש הקב"ה להורגם אמר משה בתפילתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם (שמות לב. יב), זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם, הרי שבכח האיש הישראלי להיות מתגבר על המזל. כן במסכת שבת (קטו ע"א) האי מאן דנולד במאדים יהי גבר אשיד דמא, אמר רב אשי אי אומנא אי גנבא אי טבחא אי מוהלא. הרי שאת מזל המאדים שלו יכול הוא לנצל לטובה לקיים מצוה להיות מוהלא וכו'.

ואפשר לומר מה שלא נאמר תמים תהיה אלא תמים תהיה עם ה' אלהיך. היינו אם תמים מבלי לחקור אחר העתידות אצל הכלדיים, אז תהיה בכל לבבך עם ה' אלהיך, כלומר אם תמים תהיה, אז עם ה' אלהיך. כן בבעל הטורים על הפסוק וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדַּלְךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרַכָּה (בראשית יב. ו) והיה ו' במסורה, וְהָיָה בְרַכָּה וְהָיָה תָּמִים (בראשית יז. א) הַתְּהַלֵּךְ

הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו ותפילתו מתקבלת בשלימות

וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע שָׁנָיִם וַיֵּרָא ה' אֶל אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׂדֵי הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָּמִים (בראשית יז. א).

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא (ברכות ו ע"ב) כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו. כי הקובע מקום לתפילתו הרי לתפילתו דין קביעות וקיימא לן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי (כתובות טו ע"א) וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (ויקרא רבה פרשה י. ה) תְּפִלָּה עֲשֶׂתָה מְחֻצָּה, נמצא שאם מתפלל בקביעות מקום הרי ב' מחציות כאן, האחד מחצה על מחצה מדין קביעות והב' הוא מה שתפילה עשתה מחצה, ובסך הכל הרי דבר השלם. וזהו כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו, כי באברהם נאמר התהלך לפני והיה תמים, תמים הוא השלם בשלימות.

כשתמים תהיה עם ה' אלהיך,

אז תהיה מעל המזל ואין מזל לישראל

וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע שָׁנָיִם וַיֵּרָא ה' אֶל אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שְׂדֵי הַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָּמִים, וְאֶתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאֶרְבֵּה אֹתְךָ בְּמֵאד מְאֹד (בראשית יז. א).

במסכת פסחים (ק"ג ע"ב) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל מנין שאין שואלין בכלדיים, שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח. יג). כלדיים פי'

לפני והיה תמים והיה נכון לבקר (שמות לד. ב) עלה אלי ההרה והיה שם (שמות כד. יב) והיה לי לאב (שופטים יז. י) והיה לנו לאב (שופטים יח. יט), אם תהיה תמים ונכון, אז תהיה ברכה ועלה אלי ההרה והיה לי לאב.

ויוצא אותו החוצה מאיצטגנינות
להיות מתהלך לפני והיה תמים

ואמר רב יהודה אמר רב (נדרים לב ע"א) בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעה וכו', כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו, ויוצא אתו החוצה

(בראשית טו. ה), אמר לפניו, ריבוננו של עולם הסתכלתי במזל שלי ואין לי אלא בן אחד, אמר לו צא מאיצטגנינות שלך, אין מזל לישראל, אמר רבי יצחק כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עימו וכו', ע"כ. אחר שאין שואלין בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך, והרי אברהם אבינו נצטווה התהלך לפני והיה תמים ואז ויוצא אותו החוצה ואמר לו הקב"ה צא מאיצטגנינות שלך אין מזל לישראל, אין מזל לישראל אם תמים תהיה עם ה' אלהיך, ויוצא אותו החוצה מאיצטגנינות להיות מתהלך לפני והיה תמים.

הפטרת לך לך

ויחזק חרש את צורף מחליק פטיש את הולם פעם, הראשון מחזק את האחרון והאחרון את הראשון איש את רעהו יעזרו ולאחייו יאמר חזק, ויחזק חרש את צורף מחליק פטיש את הולם פעם אמר לך בן טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט (ישעיה מא. ו-ז).

המלאכה יסייע את ההולם ומכה על הכלי בפעם בתחילה ולא ימתין עד שיגמור ההולם פעם מעשהו. הרי להמלבי"ם גם ויחזק חרש את צורף וגם מחליק פטיש את הולם פעם היינו שהאומן האחרון יחזק את האומן הראשון.

זה לשון המלבי"ם, חרש הוא האומן המוציא כלי למעשהו ועושה הכלי זיין, וצורף הוא המוציא הברזל מן האדמה, והחרש צריך להתמתין בהכרח עד שיגמור הצורף מעשהו, והם ימהרו כל כך להכין כלי הזיין והנשק עד שהחרש שמלאכתו מאוחרת יסייע את הצורף ויחזק את ידיו להוציא הברזל ולזקקו למען יהיה לו ברזל לעשות ממנו חרב וחנית, וכן המחליק את הכלי בפטיש בגמר

אבל לרש"י והמצודות ויחזק חרש הוא האומן הראשון, את צורף הוא האומן האחרון, ומחליק פטיש הוא האומן האחרון, את הולם פעם הוא האומן הראשון. שברש"י ויחזק חרש נוסך הפסל, את צורף המרקעו בזהב. מחליק פטיש באחרונה כשהוא מכה בנחת להחליק את המלאכה, את הולם פעם הוא המתחיל בה כשהיא עשת ומכה בכל כוחו. ובמצודת דוד ויחזק חרש, חרש העצים העושה

הפסל חיזק בדבריו את הצורך להיות זריז במלאכת ציפוי טסי הזהב אשר יצפנו. מחליק פטיש, המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין היה מזרז את המכה על הטסין בחזק רב בהתחלת הרידוד

למען יתחיל הוא מעשהו. ופירוש רש"י והמצודת דוד יתבאר לפי שבפסוק הקודם נאמר איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, הרי שהראשון יחזק את האחרון והאחרון יחזק את הראשון.